

ΠΕΡΙ ΩΦΕΛΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΚΤΑΣΕΩΣ
ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ,

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΜΕΛΟΥΣ ΤΗΣ ΑΝΤΙ-ΘΑΛΑΣΣΙΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ,

ΛΟΓΟΣ
ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΝΕΟΛΑΙΑΝ ΤΗΣ ΒΛΑΧΙΑΣ.

ΕΝ ΑΙΓΙΝΗ,
ΕΝ ΤΗ ΕΘΝΙΚΗ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΙ
ΔΙΕΧΘΥΝΟΜΕΝΗ ΠΑΡΑ Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΟΥ ΚΟΣΜΗΤΗ.

1828.

ΤΩ ΠΑΝΙΕΡΩΤΑΤΩ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΩ ΑΡΤΣΕΣΙΟΥ

ΚΥΡΙΩ ΚΥΡΙΩ

• ΙΛΑΡΙΩΝΙ ΦΙΛΗΤΗ,

ΤΟΙΣ ΕΥΓΕΝΕΣΤΑΤΟΙΣ ΚΑΙ ΦΙΛΟΜΟΥΣΟΙΣ

ΑΡΧΟΥΣΙ ΚΥΡΙΟΙΣ

ΙΩΑΝΝΗ ΒΑΚΚΑΡΕΣΚΩ

ΜΕΓΑΛΩ ΛΟΓΟΘΕΤΗ

ΚΑΙ

• ΑΛΕΞΑΝΔΡΩ ΒΕΛΛΑΡΑΙ

ΜΕΓΑΛΩ ΧΑΤΜΑΝΩ

ΤΕΚΜΗΡΙΟΝ ΦΙΛΙΑΣ ΚΑΙ ΣΕΒΑΣ ΒΑΘΥΤΑΤΟΥ

ΤΟΝ ΠΑ. ΟΝΤΑ ΑΝΑΤΙΘΩΜ. ΛΟΓΟΝ.

ΤΩ ΕΝΤΕΥΞΟΜΕΝΩ (*)

Πολλά με διδάσκεις αφθόνως διὰ φθόνου.
Ὅπως ἀκούων πολλά, μηδὲ ἐν μάθῳ.

Ποια ἦτον ἡ μέχρι τῶν ἐσγόντων τούτων χρόνων ἀσχολία τῶν ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης; Ἐρωτᾷ ὁ Filangieri ἐν τῷ προοίμιῳ τῆς νομοθετικῆς αὐτοῦ ἐπιστήμης, μερψιμοῖρῶν διὰ τὴν ἀδιαφορίαν πρὸς τὰς ἐπιστήμας, ἀφ' ὧν κρέματα ἡ εὐπραγία τῶν λαῶν. Τὰ γὰρ ἐπὶ παρουσίας τῶν ἡγεμόνων τέως ἐξετασθέντα, λέγει ἐφεξῆς, διευθύνοντο ἀγτικρως πρὸς ἐν μόνον πρῶβλημα — εὐρεῖν τὴν μέθοδον τοῦ ἀποκτείνειν ὅτι πλείστους ἀνθρώπους ἐν ἐλαχίστῳ χρόνῳ.

οὕτως ἄρα ὁ κοσμοπολίτης ἐκείνος

(*) Πόσον ἦσαν δεινὰ αἱ περιστάσεις, καθ' ἃς ἐγράφη ὁ λόγος, καὶ ἔτι μᾶλλον ἐκεῖνοι, καθ' ἃς ἐμίληε νὰ ἐκδοθῇ!! Ἄλλ' ὅποιον ἡ ἐντεῦθεν ὠφέλεια ὡς πρὸς τὴν νεολογίαν τῆς φιλαδέας; Ἰσως αὐτὴ μικρὰ καὶ γενικὴ μάλιστα. Ἰσως δὲ θελεῖ στυγεῖν καὶ εἰς τὸ νὰ ταπεινωθῇ τὴν ἐπηρεμένην ὄψιν καὶ τὸν τύπον τινῶν, αἵτινες ὀψὲ τῆς ἡλικίας ἀρξάμενοι παιδείας, αὐτόκλητοι πάντοτε ἀνακηρύττονται δικασταὶ καὶ τολαιπώριστα βιβλίων, ἔθνη κκεῖθεν παρὰ φίλων καὶ ἀλλοτρίων βιβλίων ἰδέας τινὰς καὶ λεξίδια συναρνεύοντες, ἀμοσγέπως δύνανται πολυμαθίας τῆς λεξιθρίας παρέχονται. ἀλλὰ παρέρχεται, ἐκ τῶν συγγραφέων εἰ ἀποσιωπῶντες εἰσὶν ὁ Βενθάμος, ὁ ἐν Ἑλλάδι διδάσκων Ἰάκωβος (ὅρα αὐτοῦ τὴν εἰσαγωγὴν εἰς τὰς πολιτικὰς ἐπιστήμας -) καὶ αἱ συντάξεις τῆς Εὐρώπης. Εἰς δὲ τὴν ἐκδοσὴν τῶν γενικῶν ἀρχῶν τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν, παρὰ γ. ἡ — 0. ἡ κοσμοπολίτης τῶ ἐν Λειψία διδασκάλου μου Πολιτίου, ἔστις μετέπειτα ἐξέδωκε καὶ τὸ σύστημα . . .

ἐλθῆναι τὴν βέλτικὴν τύχην τῶν ἀνθρώπων προοιωνιζόμενος ἴσως τὴν αἴσιον μεταβολὴν, τὴν ὁποίαν μετ' οὐ πολὺ ἐπέφερον ἀναγκασίως οἱ καιροὶ εἰς πᾶσαν σχεδὸν τὴν Εὐρώπην γενικῶς, καὶ τῆς ὁποίας τὰ σωτηριώδη ἀποτελέσματα αισθανόμεθα καὶ ἡμεῖς σήμερον.

Ἀλλ' ἐὰν ἐδύνατο ὁ Νεαπολίτης ἐπὶ τῆς παρελθούσης ἑκατονηταετηρίδος νὰ ἐκφωνήσῃ τοιαῦτα περὶ ἐπιπέδων, τα ὁποῖα ἐλέγοντο πεφωτισμένα, καὶ ὀνειδιζόμενα ὄντι εὐλόγως, πολλῶν μᾶλλον δικαιούμεθα ἡμεῖς πρὸς τὰς τοιαύτας ἐρωτήσεις, — παρ' οἷς οὔτε λόγος ἠκούσθη, οὔτε φωνὴ ἐρήχθη ποτε περὶ παραδόσεις πολιτικῶν καὶ νομικῶν ἐπιστημῶν μέχρι τῆς πρὸ ἐξαμηνίας μόλις σύστασεως τῆς σχολῆς!

Τούτων ταῖνον τῶν ἐπιστημῶν ὑποδείξας τὴν ὠφέλειαν, φίλτατε ἀναγνώστα, ὃν ἐν χερσὶ φέρεις ὁ λόγος, καταστοχάζεται νὰ ἐνσταλάξῃ τῆς σπουδῆς τὸν πόθον· ἀλλ' ἐὰν εὐκαιρὸς ἢ ἀκαιρὸς ἐγένετο ἡ ἐκδόσις αὐτοῦ εἰς οὔτω πικυτάραρον καιρὸν, ὅστις ἐφελκύνει ἀλλοσέποι τὴν προσοχὴν τῶν φιλολόγων πολιτικῶν, — τούτου παραιτοῦμαι ἐπεικῶς τῇ ἐξέτασιν· ἐκεῖνο δέ μοι περιχναίει καὶ ὑποκεντᾶ τὴν δianoian, — μήπως αἰτιαθεῖς ὡς ἐλευθεριάζων, ἀναγκασθῶ ἔπειτα ἀπολογούμενος νὰ εἰπῶ πλείω τῶν εἰρημένων· μήπως, λέγω, ἐπειδὴ διὰ τὴν ἀνωμαλίαν τῶν καιρῶν ἐξεφυλίσθη μὲν ἡ λέξις ἐλευθερία,

ἐκορυφώθη δὲ τὸ ψοφιδεὲς τῶν γερόντων — « δόξας τισὶ » φιλομεταβόλως τις καὶ καινοτόμος, μεταμελήσω ἔπειτα » μὴ προελόμενος σιωπᾶν, καὶ ταῦτα εἰδὼς, ὅτι ἡ σιγὴ » κατὰ τὸν Ἰπποκράτην οὐ μόνον ἀδίψη, ἀλλὰ καὶ ἀλυπὸν καὶ ἀνώδυνον. Ὅθεν παρρησιαζόμενος ἐξομολογούμεαι δημοσίᾳ τὰ φρονήματά μου, « ὅτι καὶ σέβωμαι, » καὶ καλεύω νὰ σέβωνται ἀλλότρια δικαιώματα καὶ νομιζόμενα ἐκ πολλοῦ· καὶ ὅτι ὁ χρόνος μόνον ἐστὶ τὸ ἀκεσώλυτον κατάπλασμα καὶ τὸ ἀλεξίκακον φάρμακον τῶν πολιτευμάτων· διὸ καὶ πᾶσα ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολὴ ἡρέμα καὶ βαθμηδὸν πρέπει νὰ γίνηται καὶ μετ' ἀποζημιώσεως ἔτι τῶν στερουμένων τῆς ἀπολαύσεως, (*) ἂν ἄλλως δὲν μέλλῃ νὰ κλονισθῇ ἡ ἐδραυστέρα βᾶσις τοῦ πολιτικοῦ οἰκοδομήματος, ἡ ἀσφάλεια, λέγω. — Ταῦτα προομολογήσας εὐκρινῶς, πέποιθα, ὅτι καὶ σὲ πρὸς τὴν ἀνάγνωσιν ἀνέδειξα προθυμότερον, καὶ πᾶν βέλος ἐγεπευκὲς, τὸ ὁποῖον ἐδύνατο νὰ ἐπαφήκῃ κατ' ἐμοῦ χεῖρ ἐχθρᾶ, διεκκλίνας ἐματταίωσα. Ἐλθεντοι, φίλτατε ἀναγνώστα, ἀφείς τὰ κομψὰ ἐκεῖνα, φρόντισον νὰ μύθῃς κατὰ τὸν Εὐριπίδην, ὃν πόλει δεῖ, ἐγκύψας μετ' ἐπι-

(*) Τοιοῦτος ἐφάνη καὶ ὁ αἰεθμὸς Νευροκερδάτης κατὰ τὴν μεταρρύθμισιν. δούς ἀντὶ τῶν ἀπελευθερωθέντων τοῦς νῦν σκοταστικῶς. Τὴν δὲ πρόσθεν δύναται νὰ διενεργήσῃ ὁ χρόνος αὐτίως. ἂν μόνον ἀπογορευθῇ ἡ ἀπόλαυσις εἰς ἐκείνους, ὅσοι μὴ ὑπεθεσφάντες μῆτε τὴν ἐλπίδα, δὲν θέλουσιν ἔχει μῆτε προσδοκίαν ἐξηπαταμένην.

§.

στασίας τῷ λόγῳ, τὸν ὁποῖον ἐγώτοι, οὐ πανύχιον
εὐδῶν, παρεσκύασα τρίπεζαν οὐ μὰ Δία λιτὴν, οὐδὲ
πένιχράν.

Non fumum ex fulgore, sed ex fumo dare
lucem cogitat.

Ἐρῶσο καὶ εὐνόει

Ἐν Βουκουρεστίοις,

τῷ εὐνοοῦντι.

Ἐτῆ 26 Δεκεμβρίου 1826.

ΠΕΡΙ ΩΦΕΛΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΚΤΑΣΕΩΣ

ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ.

§ ΠΡΟ πολλοῦ μὲν, φιλόμουσοι ἀκροαταί, ἠυχόμην
να εἶδῶ ὑμᾶς συναθροισμένους εἰς μέρος κοινόν, καὶ πάλαι
ἐμελέτω τούτον τὸν συλλογον' πλὴν αἱ περιστάσεις
ἀνεγκαιτιζον ταύτην τὴν ὁρμὴν, καὶ ἡ σπάνις τοῦ ἀ-
κροατηρίου ἐκώλυσε τέως τὴν ἔκθεσιν τοῦ μελετωμένου
σκοποῦ. Τέλος δὲ σήμερον κατορθώθη τὸ ἐπιθυμούμενον,
καὶ ἐγὼ γίνομαι μέτοχος χαρᾶς μεγίστης διότι ἔφθα-
σεν ἤδη ἡ ὥρα, ἐν ἣ πάρεστι πλέον να ἀποδείξω τοῖς
συμπαισιώταις μου τὴν ὠφελίαν τῶν ἐπιστημῶν, περὶ
ῶν ἤδη ὁ λόγος γίνεται, καὶ να ἐμπνεύσω αὐτοῖς τού-
λάχιστον τὴν ἐπιθυμίαν, — ὅτι ὁ ἔρωσ πρὸς τὴν
σπουδὴν, καὶ ὁ ζῆλος περὶ τὰ καλὰ, νομίζω, ὅτι δὲν
ἐξηλείφθησαν παντάπασιν ἐκ τῆς καρδίας ὑμῶν, — τὴν
ἐπιθυμίαν, λέγω, τοῦ να γένητε ἐξ ὑπαρχῆς *) θερά-
ποντες τῶν Μουσῶν, ἵνα γένητε ποτὲ (ὅσοι ἐπιθυμεῖ-
τε τούτου) καὶ εὐεργέται τῆς πατρίδος, μαθόντες, ὅτι
ἄνευ τῆς ἐπιδόσεως εἰς τὰς πολιτικὰς ἐπιστήμας εἶναι
ἀδύνατον να καταστῆ τις ὠφέλιμος τῇ ἑαυτοῦ πατρίδι,
ὅταν, πρόκηται λόγος να μεταβάλλωσιν ἐπὶ τὸ βέλτιον
τὰ καθεστηκότα. Καὶ μὴ νομίσῃ τις πρὸς θεοῦ, ὅτι
ταῦτο εἶναι ἔργον εὐκόλον, καὶ ἀρκεῖ μόνον να ἔχη τις
πράξιν τινα, ὀλιγὴν, ἢ πολλήν, ἵνα συνιδῇ τι τὸ ἐλο-

*) Προκαταλείπεται ἡ μικρὰ ἐκείνη ἐποχὴ τῆς σχολαρχίας τοῦ σοφῆ
κρ. Ν. Δούκα καὶ τῶν διαδεξαμένων τὴν σχολήν.

λαΐπον; τί τὸ διορθωτέον; ἀπαγεῖ διότι ταῦτα ἤθελεν εἶναι βλασφημικὰ ἀντικρυσ, καὶ κατὰ γνώσιν ἀκχεπτὸς τοῦ νὰ μεινωσι τὰ πράγματα εἰς τὴν αὐτὴν στάσιν.

β. Ἴσως δὲ δὲν φανῆ παράδειξον μῆτε εἰς τοὺς παρόντας καιροὺς, ἐὰν φρονῆ τις ἐξ ὑμῶν τοιαῦτα· ἐπειδὴ καὶ ἐν τῇ λοιπῇ περρωτισμένῃ Εὐρώπῃ ἐπεκράτησε χρόνον οὐκ ὀλίγον ἡ γνώμη, καὶ μάλιστα μεταξὺ πολλῶν τῶν ἐν τέλει, ὅτι πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν χειραγωγίαν τῶν πολιτευμάτων οὐδεμίαν χρεία ἰδιαίτερων ἐπιστημονικῶν γνώσεων. Ὁ γὰρ ἔχων μικρὰς μόνον γνώσεις τοῦ δικαίου, καὶ γράφειν καὶ λογιζέσθαι ἐπιστάμενος, ἐνοσιζετοφέντελως παρεσκευασμένος πρὸς τὰ ἀνώτατα πολιτικὰ ἀξιόματα. Ἐπειδὴ ἦσαν προκατειλημμένοι, ὅτι δύναται τάχα ἐν ταῖς πράγμασιν ἡ ἀσκησις μόνη νὰ ἀναπληρώσῃ τὸ ἐλλείπον, καὶ νὰ ἀναψῶσθαι τὴν εὐρυτὴν καὶ νέμερον ἀνδρῶν εἰς πρῶτον πολιτικὸν διάκρονον (ministre· ἀλλ' ὅμως παρατηρεῖ τις τῶν σοφῶν πολιτικῶν τῆς Γερμανίας, ὅτι αὐτὴ ἡ πρόληψις εἶχε τινα βλάβην, ἐν ᾧσιν ἀτρέμουσιντα τὰ ἔθνη εὐρίσκοντο εἰς στάσιν· διότι, ὅταν δὲν ἀπαιτῆ τις ἄλλο τι παρὰ τῶν πολιτικῶν, ἢ τοὺς καθεστηκότας ἀστυνομικοὺς νὰ διατηρῶσι καὶ νὰ ἐκτελῶσι νόμους, τὰ δημοσία κτήματα καὶ τέλη νὰ μισθῶσι κατὰ τὸν παλαιὸν τρόπον, τοὺς δημοσίου φόρους νὰ εἰσπράττωσι κατὰ τὴν αὐτῆς συνήθειαν, νὰ ποιῶσι τὴν δαπάνην κατὰ τὰς δεδομένας διαταγὰς, καὶ νὰ λογιζῶσιν ἅπαντα ἀκριβῶς μέχρις ὀβολοῦ, — ἴσως ἡ ἀσκησις μόνη εἶναι ἱκανή, καὶ τοῦτο εἰς ὅσους ἡ φύσις δὲν ὑπῆρξε μικτριῶ. Πρὸς δὲ τούτοις αἰτε μεταβολαί, ἐπιδιωρθώσεις καὶ αὐξήσεις τῶν διοργανισμάτων τούτων δύνανται νὰ λάβωσιν ὄχι δυσκόλως ἕκθασιν εὐτυχῆ, ὅταν γίνωνται παρὰ τῶν ἐμπειρικῶν τούτων μηχανικῶς, δηλ. κατ' ἀναλογίαν μόνον τῆς καθεστηκειᾶς διοργανώσεως. Ἐπειδὴ οἱ ἰδιαίτεροι

ἐλάδοι τῆς δημοσίας ταμείσεως, ὡς λατομῖαι, ἀλατομῖαι, καπηλικὰ τέλη, γραμματοφορῖαι κτλ. παρεδίδοντο τεχνίταις ἰδιαίτεροις καὶ ἐμπηρικοῖς, ὥστε ἐδύναντο αἱ πολιτικαὶ ὑποθέσεις νὰ διατηρῶνται ἐν τῷ δρόμῳ αὐτῶν ὑπὸ ἐξησκημένων ἀνδρῶν· διὰ ταῦτα καὶ οἱ γηραλαῖοι οὗτοι ἐμπειρικοὶ ἐγέλων, ὅταν ἤρξιαν περὶ τὰ μέσα τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος νὰ καλλιέργωσι τὰς πολιτικὰς ἐπιστήμας — καὶ δὲν ἐπεθύμουν νὰ συναναστρέφωσιν, ἢ νὰ δέχωνται ἐν μέσῳ αὐτῶν νέους ἀνδρας, οἵτινες ἐνόμιζον ἑαυτοὺς σοφωτέρους τῶν προκατῶν αὐτῶν, καὶ οἱ ὅπαῖοι, καθὼς ἐκεῖνοι ἐνησμενίζοντο γὰρ λέγωσι, συνέχεον μόνον μὲ τὴν ἐπιστημονικὴν αὐτῶν καπηλείαν, καὶ διέφθειρον καὶ πολιτικὰς ὑποθέσεις· ἀλλ' ὅμως

φύονται δὲ — καὶ νέους

ἐν ἀνδράσι πολιταί

θαυμά και παρὰ τὸν ἀλικίας
ἐοικῶτα χρόνον.

γ. Καὶ ἴσως μὲν εἶχε καλῶς οὕτω τὰ πράγματα, ἐὰν ἔμενον καὶ τὰ πολιτεύματα ἐν ταύτῃ τῇ στάσει, ἐν ἣ μὴδεμίαν εἶχε χρείαν ἄλλων γνώσεων ἢ ταμείσεως αὐτῶν, ἢ ὅσαι εἰσὶν ἀναγκαῖαι καὶ εἰς τὴν χειραγωγίαν οἴκου πλουτουόντος καὶ μεγάλῃν ἕκτασιν ἔχοντος. Ἀλλ' ὅμως εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς καιροὺς αἱ σχέσεις ἔλαβον ἄλλην μορφήν, καὶ τὰ πολιτεύματα ἀπαιτοῦσιν — ἐξ ὧν πολλὰ καὶ ἔλαβον ἤδη — νέον διοργανισμόν· καὶ ἐγένον ἤδη μηχαναὶ σύνθετοι ἐκ πολλῶν τροχῶν, οἵτινες συνέχονται οὕτως ἀλλήλων, ὥστε, ἐν προσάψῃ τις χεῖρ ἀμαθῆς καὶ ἀπειροῦς, προὔξενησε παραυτίκα σύγχυσιν γενικὴν — καὶ οἱ καιροὶ ἔφθασαν, καθ' οὓς ἀπαιτοῦσι πάντα τὰ πολιτεύματα, ἂν ὄχι ἀνακαινιστῶν, ταλλόχιστον γενικὴν ἐπιδιόρθωσιν, τινὰ μὲν νὰ ἀποβάλλωσι, τινὰ δὲ

να βελτιώσωσι, και τῆδε κάκεισε νέους εἰσαγαγόντες τρογυρῶν, να φέρωσιν αὐτοὺς εἰς ἀρμονίαν μετὰ τῶν παλαιῶν. Πρὸς κατόρθωσιν ταύτων πάντων τούτων τῶν διορθώσεων τοῦ πολιτικοῦ οἰκοδομήματος δὲν ἐξαρκοῦσιν ἀπλῶς ἀσκήσεις, μήτε εἰσὶν ἀξίαι οἱ ἀτεχνῶς ἐμπειρικοί· διότι τοῦτο γίνεται ἐφ' ὅσον μένει πάντα εἰς τὰ παλαιὰ, και μηδὲν ἄλλο εἶναι ἀνάγκη, ἢ να ἀναβιδάξῃ τις τὴν πολιτικὴν ὥρην, και να προσέξῃ, ὅπως μὴ ἐμποδισθῇ ὁ δρόμος αὐτῆς.

δ. Ὅταν ταύτων μέλλωσι να διοργανωθῶσιν ἐκ νέου πολιτεύματα και να ἀποσκορακισθῶσιν αἱ παλαιαὶ σχέσεις, νέαι διατάξεις τῶν κλάσεων να εἰσαχθῶσι, τὰ τέως ἀστυνομικὰ και ταμειυτικὰ ἀξιώματα ὡς πρὸς τὴν χειροτεχνίαν τὴν ἐμπόριον κτλ. να μεταβληθῶσι, νέον σύστημα εἰσπράξεως φόρων να σχηματισθῇ, μάλιστα δὲ και νέα νομοθεσία να καθιδρυθῇ ὡς πρὸς κληρονομία και τὰς σχέσεις τῶν κλάσεων· ὅταν λέγω, ἡ ὑπερξίς αὐτῶν κατα τὴν ἀναγκαίαν, τότε δὲν ἐξαρκοῦσιν αἱ ὑπάρχουσαι ἐμπειρικαὶ γνώσεις. Ὅθεν ἵνα ἀπαντηθῇ εὐτυχῶς τὸ πρόβλημα, εἶναι χροιάδεις αἱ μεταβολαὶ και μεταμορφώσεις, χροιάζει ἕκαστος ἀκριβῶν θεωρητικῶν γνώσεων τῶν καθεστῆκότων. μάλιστα δὲ ὅταν πρόκηται λόγος, τί να ἀποκαταστήσωμεν ἀντὶ τοῦ ἀρχαίου; και πόσα ἐξ αὐτοῦ διατηρητέον, και πῶς συνάπτει τὸ ἀρχαῖον μετὰ τοῦ νέου; πρὸς τὴν λύσιν τούτων εἶναι πάντως ἀφύξις ὁ ἐμπειρικός, και ἀτεχνῶς roulinier, ὡς ἐκφράζονται οἱ Γάλλοι. Ὅταν εἰς ἡμετέρας εἰσαγαγῶσιν τὰ πολιτεύματα τῆς Εὐρώπης ἀπαντᾶ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς κατα θεωρίαν, και οἱ πολιτικοὶ ἐσύναπτον αὐτὴν τῇ πράξει βεβηχῶς δὲν ἤθελον γίνῃ τῆσαῦτα λάθη και ἀμαρτήματα ἐν τῇ πολιτικῇ συντάξει και ταμειύσει. — τὰ χάρτινα ταῦτα νομίσματα, και ὁ τυσοῦτος περιορισμὸς τοῦ ἐμ-

πορίου, δὲν ἤθελον ἐνεαγηθῇ οὕτως ἀφρόνως και ἀνωφελῶς, και ἐπομένως μήτε τὰ ἐντεῦθεν προκύψαντα δυστυχήματα, ἐξ ὧν γέμει ἡ ἱστορία αὐτῆς, ἤθελον λάβῃ ποτὲ ἀρχήν.

ε. Ἀλλὰ ὅμως μήτε ἀπλῶς θεωρητικοὶ χωρὶς μακρᾶς και βασίμου πείρας τῶν πολιτικῶν πραγμάτων εἰσὶν ἀπαξιαπλῶς ἐπιτήδειοι εἰς τὸ διεξάγειν πολιτεύματα, και διέπειν αὐτὰ ἀσφαλῶς ἐκ πρώτης ἀφετηρίας· διότι πρέπει πρὸς τὴν θεωρίαν να ἐνασκηθῶσι κατα μικρὸν και εἰς τὴν πράξιν, και οὕτω να ἀναβιδῶσι βαθμηδὸν εἰς τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα. Πλήν τοῦτο εἶναι δυστύχημα παρ' ἡμῶν, ὅτι πρακτικῶν μὲν ἀνδρῶν εὐποροῦμεν νῦν δὲ, καθ' ὃν καιρὸν ζητεῖται ἡ θεωρία — ἡ μετ' ὀλίγον καινὴ ζητηθήσεται — δὲν ὑπάρχει μήτε εἰς καινὴ μεταξὺ αὐτῶν, (και ἐξέσω να εἰπῶ τὴν ἀλήθειαν μετὰ παρρησίας) ὅστις να εἶναι ἀποχωρόντως ἐγκρατῆς αὐτῆς. — και ἀγωνιῶ μήπως συμβῇ ποτὲ και ἐνταῦθα, ὅπερ συνέβη ἐν τῇ λοιπῇ Εὐρώπῃ, ὅποτε παρεστήκει ἡ ἀνάγκη τῶν μεταβολῶν· τότε γὰρ οἱ πρακτικοὶ δεχόμενοι ἀκρίτως τὰ παρὰ τῶν θεωρητικῶν ἀπλῶς προβαλλόμενα, ἔφερον αὐτὰ εἰς πράξιν, οὐδεμίαν ἐπιστροφὴν ποιούμενοι εἰς τὴν ἰδιαιτέραν θέσιν τῆς χώρας, τὴν ἔκτασιν αὐτῆς, τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἔθνους, τὰ ἦθη και ἔθιμα αὐτοῦ, τοὺς νόμους, κτλ. πάντας εἰς ὅσα πρέπει να ἀποβλέψῃ ὁ πολιτικός, ὅταν μέλλῃ να εἰσαγάγῃ τι νέον· και τί προκύψεν ἐντεῦθεν; τοῦτο, ὅτι οἱ γενόμενοι διοργανισμοὶ και αἱ νέαι διορθώσεις, ἔχρηζον ἐτέρας ἐπιδιορθώσεως· και πάλιν νέοι πρόνοι ἐκ νέου και θόρυβοι, ταραχαὶ και στάσεις ἐμφύλιοι· διότι δὲν γίνεται ποτὲ μεταβολὴ και ἐπιδιορθώσις ἀνευ ζημίας, και ὁ πολιτικός νεωτερισμὸς εἶναι ἄλλος Κρόνος, ὅστις καταβροχθίζει τὰ ἴδια τέκνα· ἀγωνιῶ, λέγω, μήπως συμβῇ ποτὲ ταῦτα, εἰν

δὲν φροντίσωσιν οἱ μέλλοντες νὰ ἀσκήσωσι ποτὲ τὸν πρακτικὸν πολιτικὸν βίον νὰ γένωσι κάτοχοι ἐν καιρῷ καὶ τῆς θεωρίας· διότι μόνον τότε δύναται Πολίτευμά τι νὰ ἐπιχειρήσῃ εὐτυχῶς εἰς τὰς ἀναγκαίας γινόμενας ἔντε τῇ νομοθεσίᾳ καὶ ταμιεύσῃ μεταβολῆς, ὅταν εὐπορῇ ἀνδρῶν, οἵτινες πρὸς ταῖς ποικίλαις καὶ ἐκτεταμέναις πολιτικαῖς γνώσεσιν, ἔχουσι καὶ θεωρίαν ἀκριβῆ, καὶ κρίσιν ὀρθὴν, ἵνα διακρίνωσι τὰς πολιτικὰς χιμαίρας ἀπὸ τῶν βασιμῶν καὶ ἐπωφελῶν προβλημάτων, καὶ τοὺς σοφιστικούς καὶ ἐπιπολαίους τεχνίτας ἀπὸ τῶν ἀληθῶς τοιούτων· διότι ἡ πολιτικὴ εἶναι μὲν τέχνη ἀσκήσεως χρήζουσα· πλὴν ἡ ἀσκήσις μόνη ἀνευ θεωρίας οὐδεμίαν φέρει πραγματικὴν ὠφέλειαν. Ἔστω σκέψασθε καλῶς, μήπως τοῦθ' ὅπερ ἤδη φόγος μόνον καὶ κατηγορία ὑπάρχει, γένη, ποτὲ καὶ ἀμάρτημα, ἢ ἀσέβημα πολιτικόν, μήπως, λέγω, ἡ ἀμάθεια ὑμῶν ἐπαγάγη ποτὲ θλίψιν τοῖς μεταγενεστέροις. Ἐπειδὴ, ἂν δὲν παρακινήθῃτε οἴκοθεν, ἔξωθεν οὐδεὶς προσβάλλεται μύωψ' καθ' ὃ ἡ παροῦσα κατάσταση τῶν πραγμάτων ἀναγκάζει τὸ Κράτος νὰ δέχηται καὶ τοιοῦτους εἰς τὸν χορὸν τῶν ἀξιοματικῶν αὐτοῦ, καὶ οὐχὶ καθάπερ αἱ λοιπαὶ τῆς Εὐρώπης δυνάμεις — ἄνδρες, οἵτινες διήνυσαν πρῶτον τὸ στάδιον τῶν πολιτικῶν καὶ λοιπῶν ἀπλῶς εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ ἀνθρώπου ἀναγκαίων μαθημάτων· διότι τοῦτο δυνατόν νὰ γίνῃ, ἔνθα καὶ σχολεῖα ἐπὶ τούτῳ συνεστήθησαν προηγουμένως, καὶ τὴν σπουδὴν αὐτοῖς εἰς χρέος ἀνέδειξαν, ἀποκλείσαντες αὐτοὺς τῆς εἰσόδου εἰς τὰ πολιτικὰ ἀξιώματα, ἂν δὲν ἔλθωσι συγκεκριμένοι τοῖς ἀναγκαίοις μαθήμασι. Πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον ἡμεῖς τέως ἐστερούμεθα, καὶ μήτε ἐνέπεσε ποτὲ λογισμὸς τούτου οὐδένι, — καί τοι καὶ νομικὰς συγγραφὰς συνέταξαν, καὶ ἐπιδιόρθώσεις ἐφάνησαν πεποιηκότες — καὶ ἴσως μήτε ἐνέπιπ-

τεν, ἂν αἱ συμβῶσαι ταραχαὶ καὶ ἀνωμαλίαι δὲν διήγειρον ἐν ἐμοὶ τὴν διανοίαν τῆς σπουδῆς αὐτῶν, καὶ δὲν μετέβαλλον τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ ὠφελήσω τὴν πατρίδα καὶ τὰ ἄτομα εἰς γενικὴν καὶ συνάμα ὠφέλειαν. Ἐάν, λέγω, δὲν παρέτρεπεν ἀπὸ τῆς τῶν Ἀσκληπιάδων σέγγης σπουδῆν ἐπὶ τῆς τῶν πολιτικῶν μαθημάτων, ἥτις τοσοῦτόν ἐστι σεβασμιωτέρη καὶ ἀνωτέρα τῆς ἰατρικῆς, ὅσην αὐτὴ μὲν ἐπαγγέλλεται θεραπείαν ἀτόμων μόνον νοσοῦντων, καὶ τοῦτο δυστυχῶς ποτὶ πολλὰς ἐκείνη δὲ φροντίζει πάλιν ὁλοκληρῶν, εὐ μὲν ἔχουσαν νὰ διατηρῇ ἐν τῇ καθέστηκείᾳ καταστάσει νοσοῦσαν δὲ διδάσκει, πῶς μεταβλητέον αὐτὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον, καθὼς καὶ ὁ Σταγειρίτης φιλόσοφος ἀποφαίνεται.

στ. Ἐφ' ὑμῖν οὖν ἐστὶ νὰ ἐναγκαλισθῆτε τὴν εὐκαιρίαν, νὰ ἀποβλέψητε εἰς τὸ μέλλον, καὶ νὰ αισθανθῆτε τὸ βάρος τῆς κυσφρίας τοῦ παρόντος καιροῦ· διότι, ὅταν ἀρξῶνται αἱ ἐλευθεραὶ ἰδέαι, καὶ αἱ πολιτικαὶ γνώσεις νὰ εἰσρέωσιν ἔξωθεν καὶ μεταξύ τοῦ ἔθνους ἐνταῦθα, — ἂν καὶ ὀψιαιτέρον, — καὶ γένῃ ἡ ἀνάγκη τῶν ἐπιδιορθώσεων σφοδρὰ καὶ ἀφευκτος, τότε δὲν θελεῖ μείνει καιρὸς προπαρασκευῆς, καὶ τί λέγω, προπαρασκευῆς; ἀλλὰ μήτε μεταμελείας· οὕτως ἐστὶν ὄξεια ἢ φαρὰ τῶν πολιτικῶν μεταβολῶν καὶ ἀναστατώσεων!!! καὶ ἐκ τούτου θέλει πηγάζῃ μᾶλλον ζημία ἢ ὄφελος, καὶ τέλος μετὰ πόνου πολλοῦ, καὶ θλίψεως μακρᾶς στερεωθήσονται τὰ καλὰ· διότι ἡ φύλαξις αὐτῶν κρέμαται κυρίως ἐκ τῆς καλῆς διατάξεως.

ζ. Δὲν ἐπιμένω δὲ πολὺ εἰς τὴν προτροπὴν, καθ' ὃ οἱ πλεῖστοι ἔχετε ἡλικίαν τὴν πρέπουσαν, ἐν ἣ δύναται τις νὰ ἰδῇ, οἴκοθεν, καὶ νὰ κρίνῃ τὰ ἑαυτοῦ συμφέροντα, γνώμης ὡς ἐναντίας τῷ Ἀριστοτέλει, ὅτι τάχα οἱ πλεῖστοι εἰσι φαῦλοι κριταὶ περὶ τῶν οἰκειῶν. —

θυσιάσατε μόνον τὸν ἀργὸν βίον ὑμῶν. (διότι ἀργὸν ὀνεικάζω αὐτὸν, παρ' ὅσον ἐστὶν ἀπηλοτριωμένος τῶντε κοινῶν καὶ ἰδίων συμφερόντων· θυσιάσατε λέγω, αὐτὸν εἰς τὰ συμφέροντα καὶ τὴν μέλλουσαν ὄξαν ὑμῶν· μὴ νομίσῃτε, ὅτι μακθάνετε παρ' ἡλικίαν, καὶ τοῦτο φέρει ὑμῖν κατασχύνην· ἀλλὰ τούναντίον ἐστὶ κατασχύνη ἀνέτοιμοι ὄντες, νὰ ἀπειτῆτε νὰ διέπητε πολιτικά ἀξιώματα, πρὸς ἃ πρέπει νὰ εἴθε συγκεκριτημένοι τοῖς ἀναγκαίοις μαθήμασι μὴ καταναλισκετε τὸ ἀνθος τῆς ἡλικίας εἰς περιργείας τοῦ βίου ματαίας, νομίζοντες, ὅτι ἄλλης ὑπῆρχεν ἡλικίας ἢ τοιαύτη σπουδῆ· ἐπειδὴ ὡς καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ὑμολογεῖ, τῆς πολιτικῆς οὐκ ἐστὶν ὁ νέος ἀκροατῆς, δηλαδή ὁ νεκρὸς τὸ ἦθος ἢ τοὶ δι' ἡλικίαν, ἢ δι' ἕτερόν τι· καθ' ὃ ἀπειρος τῶν κατὰ τὸν βίον πράξεων, ὅθεν μὴ ποιήσῃτε τὴν ἀδυναμίαν καὶ ταλαιπωρίαν τῶν γεροντοτέρων, οἵτινες ἐστεραῦντο τῶν τρόπων τῆς τοιαύτης σπουδῆς, ἢ δὲν ἠσθάνθησαν ἴσως τὴν ὀφέλειαν αὐτῆς, ἰσχυρογνωμίαν ὑμετέραν τοῦ νὰ ἐπιμείνητε τοῖς αὐτοῖς, ὅποταν δὲν εἶναι πλέον αἱ αὐτοὶ καιροί· διότι τὸ πρᾶγμα κριθήσεται ποτὲ καὶ ὡς ἐκτύσιον πλημμέλημα, ἵνα μὴ εἶπω κακούργημα· καὶ ὁ ὀνειδεγόμενος τύχας ἄλλων ὀφείλει νὰ φροντίζῃ, πῶς νὰ καταστήσῃ αὐτοὺς εὐτυχεστέρους.

Ἐν δ' ἀγαθοῖσι κείνται.

πατρῶαι κεδναὶ παλί.

ων κυβερνάσεις.

[*] Ἡ μὲν ἐπὶ τὰ πράγματα καὶ τὴν ἐν τούτοις φρόνησιν ἀγεύσα ἡμᾶς ἐπιστήμη, βραδεία ἐστὶ καὶ χαλεπὴ νέει· μᾶλλον δὲ ἀδύνατος εἰς ἀγεναίων καὶ μετράκιων περὶ ἡλικίαν, ἀκμαζούσης γὰρ ἤδη αὐγῆς, καὶ περὶ αἰσθητικῆς ἡλικίας ἢ ταύτων γνώσις ἐστὶν ἀκραιτέρη, πολλῇ μὲν ἱστορίᾳ λόγον τε καὶ ἔργων· πολλῇ δὲ πείρᾳ καὶ συμπερᾶ παθῶν εἰκείων τε καὶ ἀλλοτρίων συνουθευομένη. [Διογ. Λαίη. περὶ συνθ. ὄνομα. παρατραγωφῶν κατ' ἐμὲ οὐκ ὀλίγον.]

Θυσιάσατε τοίνυν, ἐπαναλαμβάνω αὖθις, τὸν ἀργὸν βίον ὑμῶν, χωρὶς νὰ ἀποδυσπετῆτε πρὸς τοὺς πόνους, ἢ καὶ μέρος αὐτοῦ, ἢ πέντε μόνον ὥρας ἐκ τῶν εἴκοσι καὶ τεσσαράων· καὶ θέλετε ἰδῆ πόσον ὠφελήθητε ἐν διαστήματι ἐνιαυτοῦ· τότε, λέγω, θέλετε βλέπη τὰ πράγματα διαφόροις ὀφθαλμοῖς, εἰς μὲν τὸ μέλλον ὀξυδερκέστεροι, εἰς δὲ τὰ ἴδια συμφέροντα ἀκριθέστεροι, εἰς τὰ κοινὰ δίκαιοι· καὶ τὴν δόξαν ὑμῶν καὶ εὐτυχίαν θέλετε προβλέπη ἀσφαλέστερον καὶ περιμένη ββαιότεραις ταῖς ἐλπίσιν, ὡς ἀμοιβὴν τῆς ἀξίας, καὶ οὐχὶ εὐνοϊαν τύχης τυφλῆς, ἢ ἀνδρὸς δυναμένου, καὶ παραλόγως ταῖς ἰδίαις ἐκολουθοῦντος ὀρέξεσιν. Ἐκ δὲ τῆς τοιαύτης ἐπιδόσεως θέλει πηγᾶσθαι ἀναντιρρήτως ἡ εὐπραγία ὑμῶν, ἐξομαλίζουσα κατὰ Πλάτωνα οὐ μόνον τὰς οὐσίας, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐπιθυμίας· ἐπειδὴ, κατὰ τὸ ἀπόφθεγμα, ὁ πλοῦτος ἄνευ ἀρετῆς οὐκ ἀσινῆς πάροικος· ἡ δὲ ἀρετὴ ἄνευ παιδείας δυσάλωτος, ἢ μᾶλλον ἀνάλωτος· ἀρα ἡ εὐδαιμονία ἄνευ παιδείας δυσκατόρθωτος· καὶ ὀρθῶς πάνυ ἀποφαίνεται ὁ Ἀριστοτέλης, «ὅτι τὸ ζῆν εὐδαιμόνως ὑπάρχει μᾶλλον αὐτοῖς τὴν διάνοιαν εἰς ὑπερβολὴν κεκοσμημένοις, ἢ τοῖς κεκτημένοις τὰ ἐκτὸς πλείω τῶν χρησίμων.» Ἄν δὲ δυστυχῶσιν ὁσημέραι οἱ ἄνθρωποι, αἰτία ἐστὶν ἡ μωρία καὶ ἀνοία, τῶν ὁποίων πηγὴ ὑπάρχει ἡ ἀμάθεια καὶ ἄγνοια· ὅθεν φευκτέον ὅσον ἔνεστι τὴν Βοιωτιανὴν ὄν, φρόνιμοι ὑπὲρ τῶν ἰδίων καὶ δίκαιοι ὑπὲρ τῶν ἀλλοτριῶν γινόμενοι, καθ' ὃ διὰ μὲν τῆς φρονήσεως σωζόμεθα ἀπὸ κινδύνων, διὰ δὲ τῆς δικαιοσύνης διάγομεν ἐν μακαριότητι. Ἀλλ' ἐγὼ θέλων νὰ ἀφήσω ὑμῖν νὰ αἰσθανθῆτε τὴν σπουδαιότητα τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν, ἐνέπασον παρὰ μικρὸν εἰς λόγον ἰδιαίτερον προτρεπτικὸν περὶ τούτου. Ἵμεῖς δὲ μὴ χαλεπαίνητέ μοι· καθ' ὃ ὑπὲρ τῆς ἰδίας ὑμῶν ὠφελείας ἔγινεν ἡ παρέκβασις αὕτη. Νῦν δὲ μεταβαί-

νόμην εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν καὶ δεῖξιν τοῦ ὑποκειμένου καὶ τῆς ἐκτάσεως ἐκάστης αὐτῶν.

Ἡ Δύω κυρίως εἰσὶν αἱ πρῶται καὶ μέγισται βάσεις παντὸς πολιτικοῦ βίου· καθ' ὅτι καὶ αἱ πράξεις τῶν ἀνθρώπων διπλοῦν ἔχουσι τέλος· καί γε εἰκότως! Πρῶτον μὲν τὸ ἴδιον ὄφελος καὶ συμφέρον, ὡς ἐπ' αὐτῶν ἐπισημαζομένης τῆς εὐπραγίας αὐτοῦ· δεύτερον δὲ πρέπει νὰ προσέγῃ, ὅπως μὴ βλάβῃ ἄλλους· διότι διὰ τούτου φανεροῦται ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ. — Δικαίον ἄρα καὶ εὐπραγία εἰσὶ τὰ πρῶτα θεμέλια· καθότι, ἐπειδὴ οὐδεὶς καθ' ἑαυτὸν αὐτάρκης, ἀλλὰ πολλῶν ἐνδεής, ὡς παρατηρεῖ ὀρθῶς καὶ ὁ θεῖος Πλάτων, ὡκισθῆναι ἢ πόλιν, εἰς τὴν ὁποίαν ὅμως συνῆλθον διὰ τῆς πολιτικῆς συνθήκης, — ἣν πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ἀναγκαίως, ἐν ἐξηγήσωμεν τὴν σύστασιν τῶν πολιτευμάτων κατὰ λόγον ὀρθόν. — ὄντα λογικὰ καὶ εἰς πάθη ὑποκείμενα, καὶ συνεστήσαντο κοινωνίαν, ὡς διὰ μόνης αὐτῆς δυνατὸν νὰ γένη ἐφικτὸν τὸ τέλος τῆς ἀνθρωπότητος, ἀμέλει ἢ μακαριότης καὶ εὐδαιμονία· καὶ τοῦτο ὄχι μόνον εἰς ἄτομά τινά· ἀλλὰ γενικῶς εἰς πάντας τὴν κοινωνίαν· καὶ οὐ μόνον ἐσωτερικῶς ἐν τῇ ἐπιμιξίᾳ τῶν μελῶν πρὸς ἀλλήλα· ἀλλὰ καὶ ἐξωτερικῶς ἐν τῇ συμπεριφορᾷ μετ' ἄλλοῦ ἐθνῶν, καὶ πραγματολογία μετ' ἄλλων πολιτευμάτων· καὶ ἂν τις, ἦτοι τῶν ἑσῶ, ἢ τῶν ἑξῶ θελήσῃ νὰ παραβιάσῃ αὐτὸ, νὰ λάβῃ τὰ ἐπιχειρήματα τῆς κακίας αὐτοῦ, μαθὼν, ὅτι τὰ καλῶς κείμενα δὲν ἀνατρέπονται ἀτιμιωρήτῃ.

Θ. Ἐπειδὴ τοίνυν σύμπας ὁ πολιτικὸς βίος· ὅ, τε ἐσωτερικὸς καὶ ἐξωτερικὸς θεμελιούται διὰ τῆς ἀναγωγῆς τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων εἰς τὰς δύο ταύτας ἰδέας τοῦ δικαίου καὶ τῆς εὐπραγίας, προκύπτει ἐντεῦθεν, ὅτι αἱ πολιτικαὶ ἐπιστήμαι εἰς δύο διαιροῦνται κλάσεις· καὶ αἱ μὲν τῆς πρώτης κλάσεως διδάσκουσι συστηματικῶς, πῶς τὸ δίκαιον, τὸ ὁποῖον, ὡς συνημμένον ὄν ἀρχηγικῶς τῇ

ἀρχετύπῳ φύσει τοῦ ἀνθρώπου, δύναται, ὡς καὶ πρέπει, νὰ ἀρμόσῃ εἰς τὴν πράξιν, οὐ μόνον ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἀμοιβαίᾳ συμπεριφορᾷ πολλῶν πλησίων ἀλλήλων κατοικούντων ἐθνῶν. Πῶς γίνεται, λέγω, τὸ δίκαιον κανὼν καὶ ὑπογραμμὸς ἀπαράβατος τῶν πράξεων αὐτῶν, οἵτινες, ἐν ὅσῳ σέβονται αὐτὸ, διατελοῦσιν ἐν εἰρήνῃ πρὸς ἀλλήλους· αἱ δὲ τῆς δευτέρας ἀναπτύσσουσι συστηματικῶς, πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκτελεσθῇ ἡ εὐπραγία καὶ μακαριότης, αἱ ὑποταί εἰσὶν ὡσαύτως θεμελιωμέναι εἰς τὴν ἀρχηγικὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου, τουτέστι εἰς τὴν λογικὴν αὐτοῦ ὑπαρξίν· μάλιστα δὲ νὰ αὐξήθῃσι καὶ νὰ διατηρηθῶσιν οὐ μόνον εἰς τὸν δημόσιον καὶ ἰδιωτικὸν βίον τῶν ἀτόμων, ἢ μελῶν πρὸς ἀλλήλα τῆς κοινωνίας· ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ἐξωτερικὸν πολιτικόν, δηλ. εἰς τὴν ἀμοιβαίαν ἀντενέργειαν τῶν ἀστυγειτόνων ἐθνῶν. Ἄρα εἰς μὲν τὰς ἐπιστήμας τῆς πρώτης κλάσεως ἀνήκει ἐν γένει ἡ φιλοσοφικὴ δικαιολογία, τουτέστι τὸ φυσικὸν καὶ πολιτικὸν δικαίωμα, τὸ ὁποῖον ἄλλως καὶ πρακτικὸν ἐθνικὸν λέγεται, καὶ πραγματικῶς φυλάττεται παρὰ τῶν ἐθνῶν τῆς Εὐρώπης πλὴν τῆς Πόρτας — ἔτι δὲ καὶ τῆς Ἀμερικῆς τό γε νῦν ἔχον. Εἰς δὲ τὰς τῆς δευτέρας, ἢ ἐθνικὴ καὶ πολιτικὴ οἰκονομία μετὰ τῆς ἀπ' αὐτῶν ἐξηρητημένης φορολογίας. Πρὸς δὲ ταῦτοις ἦτε πολιτικὴ καὶ ἀστυνομία ὡς μέρος αὐτῆς· καὶ τέλος ἡ διδασκαλία καὶ πηγὴ ἐκείνης πολιτικῆς ἱστορίας μετὰ τῆς πολιτευματικῆς. Καί τοι δὲ ἀποτελοῦσιν αἱ ἐπιστήμαι τῆς δευτέρας κλάσεως ἐν ὅλῳ ἀληθέστερον καὶ συστηματικόν· καθ' ὃ ἔχουσιν ὑποκείμενον ἐξαιρετικὸν καὶ πρότερον οἰκείαν, τὴν μακαριότητα καὶ εὐπραγίαν· ἀλλ' ὅμως κρέμανται ἀπὸ τῶν ἐπιστημῶν τῆς πρώτης κλάσεως καὶ τῶν ἐν ἐκείναις ἀξιωματίων· ἀμέλει πρέπει τὸ δίκαιον νὰ ἐπικρατῇ ἀπανταχοῦ ἐπὶ πάσης

τῆς ὑπ' οὐρανόν, καὶ ὅ,τι δύναται τις νὰ πράξῃ ἀτιμωρήτως, δὲν δύναται πάντοτε καὶ νομίμως, ἥκιστα δὲ δικαίως ὅθεν μήτε τὸ τέλος ἀγιάζει τὰ πρὸς τὰ τέλος, καθὼς πολλοὶ ἀπατεῶνες χρώμενοι τῷ συλλογισμῷ τούτῳ, ἐνόμισαν ἑαυτοὺς δεδικαιωμένους πρὸς πᾶσαν πράξιν, ἂν καὶ παράνομον, φέρουσιν ὅμως πρὸς τι τέλος θεμιτὸν καὶ δίκαιον. Διὰ ταῦτα ἄρα δὲν ὑποτίθεται ἐνταῦθα ἡ εὐπραγία καὶ μακαριότης ὡς τέλος ἀπόλυτον τῶν ἀτόμων, ἀλλ' ὡς αἰτίον, ἢ μᾶλλον ἀποτελεσμα, τὸ ὁποῖον ποτὲ δὲν πρέπει νὰ ἐναγκαλιζήται τις, χωρὶς νὰ ἀποβλέψῃ καὶ εἰς τὸ δίκαιον, καὶ νὰ ἐξετάσῃ, ἂν συμφωνῇ αὐτῷ κατὰ πάντα. Ἐπειδὴ καθόλου μὲν εἰπεῖν ἡ ἐμπαθὲς φύσις τοῦ ἀνθρώπου πρέπει κατὰ τὴν νομοδοσίαν τοῦ ὀρθοῦ λόγου νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὴν λογικὴν, καὶ τὸ τέλος ἐκείνης, ὅπερ ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία, εἰς τὸ τῆς λογικῆς, ὁπλ. εἰς τὴν μακαριότητα, καὶ ταῦτα μὲν ἐν γένει περὶ τῶν ἐπιστημῶν· νῦν δὲ εἵπωμέν τινα καὶ περὶ ἐκάστης ἰδιαιτέρως ἐν κεφαλαίῳ, ἵνα γένωσι σαφέστερα τὰ εἰρημένα.

ἡ φυσικὸν (*) οὖν δικαίωμα ἐστὶν ἕκθεσις συστηματικῆ τῶν ἀρχιγικῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τῶν ἐκ τῆς ἐν τῷ πρακτικῷ βίῳ ἀμοιβαίας ἀντενεργείας τῶν ὁμοίων αὐτῷ πηγαζόντων δικαιωματικῶν σχέσεων ἢ ἐπικτητῶν δικαιωμάτων, ὑποταθειμένης ὅμως αἰετῶς ἀρχῆς τοῦ δικαίου· καθότι δι' αὐτῆς μόνον κατορθοῦται ἡ κατὰ τὸ ἐξωτερικὸν συμφωνία τῶν ἀνθρωπίνων

(*) Τὸ φυσικὸν δὲν ἐλαμβάνεται ἐναντίως εἰς τὸ ἠθικὸν καὶ λογικόν· ἀλλ' εἰς τὸ ἐκούσιον, ἢ θεληματικόν· ὅθεν καὶ φυσικὸς νόμος λέγεται πρὸς διαστολὴν τοῦ θετοῦ νόμου, ὅστις καὶ αὐτὸς, ἂν μέλλῃ νὰ μὴ ἀντιφάσκη εἰς τὸν ὀρθὸν λόγον, δὲν πρέπει νὰ εἶναι πάντῃ θεληματικὸς· ἀλλ' ἀνάγκη νὰ παραδέχεται γνώμονα ἐκείνου. (ἄρα καὶ Κρυσγ. Σύστ. πρακ. φιλοσοφ. τέρμ. α. δικαιολ.)

πράξεων, καὶ γίνεται περιττὴ ἢ χρεῖσις τῆς βίας πρὸς τοὺς ἀθετοῦντας τὰ δικαιώματα ἡμῶν, καὶ κωλύοντας τὴν ἀπόλαυσιν. Διήρηται δὲ αὐτὸ εἰς ἀπόλυτον καὶ ὑποθετικόν, τὸ ὁποῖον δεύτερον πραγματεύεται περὶ τῆς ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων ἐναστάσεως τῶν ἐπικτητῶν δικαιωμάτων, κτηρητικῶν τε καὶ ἐφεξῆς· τετύχηκε δὲ τοῦ ὀνόματος τούτου, καθ' ὃ ὁ ἀνθρώπος ὑποτίθεται ἐνεργὸς ἐν τῇ φυσικῇ καταστάσει· τί δ' ἐστὶν αὕτη ἢ τύσαν πολυθρύλλητος φυσικὴ κατάστασις; ἀλλὰ τὸ νὰ ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα τὰς πολλὰς καὶ ἀντιφασσκομένας δόξας δὲν ἐπιτρέπει ὁ καιρὸς, καὶ ἴσως εἶναι ματαιότερον· διότι οἱ μὲν πάντῃ μεμονωμένην τινὰ κατάστασιν, καὶ ἀπολύτως ἔξω πάσης κοινωνίας ὑπέλαβον· ἄλλοι δὲ ἐνόησαν τὴν τῆς ἀμαθείας, τοῦ σκότους καὶ τῆς ἀγριότητος, καὶ ἄλλοι πάλιν ἄλλό τι. Ἡμεῖς δὲ συμφώνως τοῖς νεωτέροις φιλοσόφοις ἐννοοῦμεν τὴν κατάστασιν πρὸ τῆς εἰσόδου εἰς τὸν πολιτικὸν κοινωνικὸν βίον, δηλαδὴ πρὸ τῆς συστάσεως δημοσίας τινὸς ἀρχῆς, ἐνθα ἕκαστος τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ τὴν ἕκτασιν αἰκοθεν ἐλευθέρως διορίζων, ὑπερασπίζεται ἰδίᾳ ἰσχύει τὰ ἑαυτοῦ δικαιὰ αὐτοδυνάμως, μόνος τὸν ἐχθρὸν ἀποκρουόμενος. Τοιαύτην οὖν κατάστασιν ὑποτιθέμενοι, ἐξετάζομεν, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ προκύψῃ τὸ δίκαιον ἐκ τῆς ἀμοιβαίας ἐνεργείας τῶν ἀτόμων; Ποῖος ὁ ὑπογραμμὸς καὶ κανὼν τῶν πράξεων αὐτῶν, καὶ πόσα τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου, τὰ ὅποια εἶναι ἀρχιγικά καὶ ἀνευδεῆ τῆς πείρας, ὁπλ. ἡ ἰδέα μόνη τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ ἀπαιτεῖ καὶ ὑποτίθῃσιν αὐτὰ ἀναγκαιῶς. Ἀλλ' ἵνα καταστῇ τοῦτο φανερόν, ἀνάγκη νὰ δώσωμεν τὸν ὅρισμόν τοῦ δικαιώματος· δικαίωμα τρεῖνυ ἐστὶν ἄδεια τοῦ χρῆσθαι τοῖς ἰδίῳις πράγμασιν ἀκωλύτως (*) καὶ κατὰ θέλησιν. Ἰδία δὲ πράγματα ἔχει

(*) Λέγομεν ἀκωλύτως εὐχὶ δὲ ἀπεριερίστως. Ἐπειδὴ ὁ ὀρθὸς λόγος

ὁ ἄνθρωπος οἰκοθεν τὰς φυσικὰς καὶ ψυχικὰς αὐτοῦ δυνάμεις· τουτέστιν ἐαυτὸν, δηλαδὴ τὸ δικαίωμα νὰ ὑπάρχη ὡς πρόσωπον, (*) ἐκ τοῦ ὁποίου πηγάζουσιν ἄλλα τρία ἀρχιγινὰ δικαιώματα, οἷον τὸ τῆς συντηρήσεως, τὸ τῆς ἐλευθερίας δεύτερον, καὶ τρίτον τὸ τῆς ἰσότητος. Ἐπομένως δὲ μεταβαίνομεν εἰς τὰ κτηματικὰ δικαιώματα καὶ ὑποθετικὰ λεγόμενα, ἔνθα θεωροῦμεν τοὺς διαφορῶνους τρόπους τοῦ κτᾶσθαι, τὰ συναλλάγματα δηλαδὴ, τὰς διαθήκας κτλ., τὰ εἶδη τῆς ἀπωλείας τῶν κτημάτων, τὰς ἐπεμβάσεις, καὶ τέλος τὰς ποινὰς, τὰ ὁποῖα μόλις δακτυλοδεικτοῦμεν ἐνταῦθα, ἀναγκαζόμενοι ὑπὸ τῆς περιστάσεως.

ἰά. Δὲν νομίζω δὲ ἀπαῖδον νὰ εἰπῶ ὀλίγα τινὰ καὶ περὶ τοῦ δικαίου ἀπλῶς· ἀμέλει τί ἐστὶ δίκαιον. Δίκαιον μὲν ἐστὶ τὸ μὴ καθάπτεσθαι ἀλλοτρίων συμφερόντων (**), μάλιστα δὲ κατὰ λόγον ἠθικὸν καὶ τὸ ποιεῖν πᾶν ὅ,τι ὠφελεῖ τὸν πλησίον· ἀδίκον δὲ τὸ ἐναντίον, ἄρα τὸ βλάπτειν. Ὅροι γενικοὶ, καὶ ῥαδίως ἐπιδεχόμενοι παρεξήγησιν· ὅθεν ἐπανέρχεται τὸ ζήτημα, τί ἐστὶ τὸ ὠφελοῦν, καὶ τί τούναντίον; ὠφελεῖ μὲν, φασί, πᾶν ὅ,τι συντείνει εἰς τὴν συντήρησιν τοῦ ἀνθρώπου· βλάπτει δὲ

ἀπενέμων δικαιώματα, ἐπιβάλλει καὶ χρεὴ συγχρόνως· ταῦτα δὲ τὰ χρεὴ θεωροῦνται ἀναγκασίως ὡς ἀντιστοιχοῦντα εἰς δικαιώματα ἄλλων· ἐπειδὴ ὁ ὀρθὸς λόγος ἀποδοκιμάζει ἐκεῖνο τὸ σύστημα, ἐνθα ὁ ἕνα θέλει ἔχει δικαίωμα ἀπέραντον· ὁ δὲ χρεὴ ἀπέραντον, ἢ ἀπλῶς χρεὴ· ἐπομένως μὴτε βίας γενομένης τινὲς, δικαίωμα ἀπέραντον πρὸς ἄλλους.

(*) Πρόσωπον δὲ λέγεται ὁ ἄνθρωπος, καθ' ὃ ἐκλέγει μόνος ἐλευθέρως καὶ τίθει τὸν πρὸς ἑν ὄρον τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ, ὃ ἐστὶν ὑπάρχει ὃν αὐτοτελές.

(**) Ὁ λόγος απαιτεῖ, ὅτι ἕκαστος νὰ ρυθμίζῃ οὕτω τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ, ὥστε νὰ μὴ ἐφάπτηται ἀλλοτρίας προσωπικῆς ἀξίας, δηλαδὴ νὰ ἀρμόζωσιν αἱ πράξεις πάντων· ὁ δὲ λόγος πρόδηλος ἀφ' ἐαυτοῦ τούτου ὅμως παρατηρητέον, ὅτι ἡ δικαιοσύνη κατὰ ταῦτα δὲν εἶναι ἀρετὴ, ὡς μὴ ἐκτεινομένη πέραν τοῦ χρέους.

τούναντίον· ἀλλὰ καὶ οὕτως ὁ ὀρισμὸς εἶναι γενικός· ὅθεν ἡμεῖς λέγομεν συμφώνως μετὰ τοῦ Ἀγγλοῦ φιλοσόφου, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὑπόκειται εἰς πάθη, δηλαδὴ εἰς ἡδονὴν καὶ λύπην, καὶ τούτων τὴν δεσποτεῖαν ὁμολογεῖ· ὅθεν ὠφελεῖ μὲν αὐτὸν πᾶν ὅ,τι προξενεῖ ἡδονὴν, ἢ καὶ τὸ πλεῖστον μέρος αἰσθήματα ἡδονῆς παρέχει· βλάπτει δὲ τούναντίον, δηλαδὴ το ἐμποιοῦν αἰσθήματα λύπης καὶ ἀγωνίας· ὅθεν τὸ θρυλλούμενον νόμιον καλὸν, νόμιον κακὸν, νόμιον δίκαιον κτλ. δὲν ἀληθεύει ἀπολύτως, ἀλλὰ σχετικῶς, καθ' ὅσον δηλαδὴ ἠκολούθησεν ὁ νόμος τὸν ἀνωτέρω κανόνα· διότι ὅ,τι ἐστὶ φύσει ἀδίκον, δηλ. ὅ,τι γίνεται αἰτία κακοῦ, τουτέστιν αἰσθημάτων λύπης, δὲν γίνεται ποτε θέσει δίκαιον· ἐπειδὴ ἡ ἀτοπία τοῦ πράγματος εἶναι πρόδηλος· ἀλλὰ νόμιμον μὲν δύναται νὰ ὑπάρχη, δηλ. σύμφωνον τοῖς καθεστηκόσι νόμοις· μένει ὅμως ἔσσει ἀδίκον. Καίτοι δὲ ἀνάγουσιν οἱ ἄνθρωποι ἐν τῷ φανερῷ τὰς πράξεις αὐτῶν εἰς τὸ ὠφελίμον, ἄγονται ὅμως καὶ φέρονται οἱ πλεῖστοι ἀνεπαισθήτως ὑπ' ἄλλου τινὸς δόγματος καὶ κινουόντος· ἦτοι γὰρ ἡ ἀντιπάθεια, καὶ ἡ σύντροφος ταύτης συμπάθεια κυριεύει αὐτῶν, ἢ ὁ ἀσκητισμὸς χαλιναγωγεῖ τὰς πράξεις αὐτῶν, τουτέστι πείθει αὐτοὺς νὰ ταλαιπωρῶνται μᾶλλον, καὶ νὰ πάσχωσι χαρίζομενοι, ὡς οἰόνται, οἱ νήπιοι τῷ ὑψίστῳ καὶ ἀνωτάτῳ ὄντι ἐπ' ἐλπίδι ἀνταμοιβῆς, ἣτις δὲν θέλει εἶναι ποτὲ ἀπὸ ἀλλοτριωμένη ἡδονῆς καὶ εὐαρέστων αἰσθημάτων, ἢ νὰ διάγῃ βίον ἀληθῶς ἐνάρετον, τουτέστι σύμφωνον τῇ φύσει τοῦ ἀνθρώπου. Ἡμεῖς ὅμως πιστοὶ ὀπαδοὶ τοῦ δόγματος τῆς ὠφελιμότητος, χρώμεθα αὐτῷ κριτηρίῳ τῆς ἀγαθότητος καὶ φαυλότητος τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, ἀποφαινόμενοι καλὰ, κακὰ, συμφέροντα, ἀσύμφωρα πᾶν ὅ,τι περιποιεῖ ἡμῖν, ἢ ἀφαιρεῖ ἀγαθόν τι, τουτέστι παρέχει αἰσθήματα ἡδονῆς, ἢ λύπης, ἢ τοῦλάχιστον γίνεται αἰτία

τούτων, και τούτο ουχι μόνον ως προς ἡμᾶς, ἀλλὰ και προς ἄλλους, δηλ. ἐν τῇ συγκρίσει, ἐὰν ἡμεῖς ἔχωμεν πλείους και διαρκεστέρως ἡδονάς, ἢ ἐκεῖνοι λύπας· ἀλλὰ δὲν ἐπιτρέπει ὁ καιρός νὰ ρίψωμεν βλέμμα περίεργον εἰς ὅσα ποτὲ ἀπ' αἰῶνος οἱ νομοθέται ἐθέσπισαν ἐπὶ γῆς, και νὰ παραβάλλωμεν αὐτὰ τῷ δόγματι τῆς ὠφελιμότητος, ζυγοστατοῦντες τάτε καλὰ και κακὰ, ὅσα ἐπέγασαν ἐκ τῆς νομοθετήσεως αὐτῶν, ἀν' ἄρα εἶναι ἰσορροπία, ἢ ἔχουσι τὴν πλάστιγγα ἐτετρακτῆ· διότι ἐπιλείπει με ἢ ἡμέρα ἀριθμοῦντα τοὺς παραλογισμοὺς και τὴν ἀπὸ τῆς εὐθείας πλάνην, διὰ τὰ ὅποια εἶναι τῷ ὄντι ἐλεεινοὶ, και ἐλεεινὸν ἀπεκατέστησαν τὸ ἀνθρώπινον γένος· και τίς προς Θεοῦ ἐγκρίνει τὸν ταλανισμόν τῶν βραχίων παλαιῶν και νεωτέρων ὑπὸ τὸ ὄνομα Σοφιστῶν, τῶν ὀπρῶν κυρία ἀσχολία ἦν και ἐστὶ, νὰ διατηρῶσιν ἐφ' ἡμέρας ὀλοκλήρους μίαν θέσιν, τὴν αὐτὴν κίνησιν, ἐπὶ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα προσήλωσιν τοῦ νοῦς! τίς δὲν φρίττει ἀκούων τοὺς πνιγμοὺς εἰς τὸν Γάγγην, ἢ ἀπολαύσασιν τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ παραδείσου, τὰς συνταφὰς τῶν γυναικῶν διὰ τὸν πρὸς τοὺς ἄνδρας ἔρωτα, τὰς ἀνεπιμίκτους διαιρέσεις τῶν φυλῶν, και ὅσα ἄλλα ἐστὶ, ὡς ἡ διαστολὴ μεταξὺ γλώσσης ἱεράς και ἀγορῆς, ἐπιπροσθούσι και καλύουσι τὴν πρόδον τοῦ ἀνθρώπινου γένους; διότι ἀποδείξαντες οἱ τοιοῦτοι πᾶν τὸ εὐαρεστοῦν ταῖς αἰσθήσεσι μισητὸν και κακοῦργον, ἀπεκατέστησαν τὸν βίον ταλαίπωρον και ἀφόρητον, ὡστὲ ἠνάγκασαν τοὺς ἀνθρώπους νὰ νομίζωσιν ἀρετὴν τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἄρνησιν· ἀλλ' ἡ ἀτοπία τοῦ πράγματός ἐστιν οἴκοθεν φανερὰ· ἐπειδὴ και ἡ θερμότετοι ὀπαδοὶ τῶν τοιούτων ἀσκητικῶν δογμάτων ἀδυνατοῦσι νὰ ἐγκαρτερήσωσιν εἰς τὴν τοιοῦτον ταλανισμόν μέχρι τέλους, ὡς

ἀμνηχανοῦντες νὰ ἀπάρνηθῶσι πρῶτον τὸ ἀνθρώποι εἶναι, και ἀγνοῦσιν τῷ ὄντι, ἀν' ἡ ἱστορία αὐτῶν ἔχη νὰ δείξῃ ἡμῖν πολλοὺς Καλάνους και Περειγρῖνους. — Ἀλλὰ πῶς συμβιβάζονται τὰ τοιαῦτα τῇ ἐν Ἀτίᾳ σχεδὸν κοινῶς ἐπικράτουσῃ πολυγαμίᾳ κατὰ τε τὸ ἄρρεν (*) και θῆλυ; οὕτως ἄρα ἡ νομοθεσία, ἣτις ἐστὶν ἔργον λογισμοῦ και φρονήσεως, μεταβλήθη εἰς τὰς χεῖρας τῶν τοιούτων εἰς τροφὸν τῆς δεισιδαιμονίας, ὡστὲ τῇ ἀληθείᾳ, ὅσοι προβάλλονται νὰ λύσωσι τὸ ζήτημα, ποῖά εἰσι τα συντελεστικά και ἐπιταχύνοντα, και τίνα τὰ βραδύνοντα και κωλύοντα τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἀνθρωπίνων δυνάμεων, ἐν οἷς ἀριθμοῦσι κλίμα κτλ. πρέπει, νομίζω, νὰ ἀπονείμωσι τὸ πλεῖστον μέρος εἰς τὸν νομοθέτην· και εὐτυχὲς ἄρα τὸ ἔθνος, παρ' ὃ ἡ φιλοσοφία βλαστάνει πρῶτῶς· καθότι μόνῃ αὐτῇ κωλύει τοῦ νὰ ποιῶσι τί ἀσκέπτως και ματαίως οἱ ἀνθρώποι. Εἰς ταῦτα τοίνυν ἀποβλέψαντες, και εἰς τ' ἀγαθὰ, ὅσων ἡμεῖς ἀπολαύομεν ὑπὸ τὴν θεόδοτον ἡμῶν θρησκείαν, πρέπει τῷ ὄντι νὰ μακαρίζωμεν ἑαυτοὺς· καθότι ἡ ἀγιότης αὐτῆς προσβάλλει τοσοῦτω μᾶλλον εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς, ὅσον ἀνήγαγεν αὐτῇ ἀμφητέρους τοὺς εἶους τόντε ἰδιωτικὸν και πολιτικὸν εἰς δύο προτάσεις ἀπλοστάτας, τὴν μὲν, ὃ σὺ μισεῖς, ἐτέρω μὴ ποιήσης, — ἡ δὲ ἐντέλλεται τῷ ἀνθρώπῳ τὴν ἀποφατικὴν δικαιοσύνην, τὸ ἀξίωμα δηλ. τοῦ ὀρθοῦ λόγου, ἀμέλει τὸ μὴ ἐφάπτεσθαι τῶν ἀλλοτρίων· τὴν δὲ, ἀγάπα τὸν πλησίον σου, ἐπιτάττουσα δι' αὐτῆς τὴν θετικὴν δικαιοσύνην, τὴν πρωτίστην τῶν ἀρετῶν, δι' ἧς συσφίγγεται και παγιούται ὁ πολιτικὸς δεσμός.

16. Ἀλλ' ἴσως ἡμεῖς παρεξέτράπημεν τοῦ προκειμένου· ἀλλ' ἡ ἀλήθεια εἶναι πάνπαν ἀνωφελῆ τὰ εἰρημένα· και τὸ

(*) Τούτέστι πολλοὶ ἀδελφοὶ τὰ ἔχουσι τὴν αὐτὴν γυναῖκα.

τάυτα μὲν περὶ τοῦ φυσικοῦ. Τὸ δὲ πολιτικὸν φιλοσοφικὸν δικαίωμα ἐξετάζει τὴν κατὰ λόγον ὀρθὴν σύστασιν τῶν πολιτευμάτων, καὶ εὐρίσκει αὐτὰ τεθεμελιωμένα ἐπὶ συνθήκης· ἡ δὲ συνθήκη ὑποτίθεται διπλῆ, ἡ μὲν ἐνώσεως, ἡ δὲ ὑποταγῆς· καθ' ὃ συνῆλθον καὶ συνετάχθησαν τὰ μέλη ὑφ' ἑν ὄλον, καὶ ἐπομένως ὡμολόγησαν, ὅτι θέλουσιν εἶσθαι ἕτοιμοι νὰ ἀποδεχθῶσι πᾶν ὅ,τι ἐγκριθέν δίκαιον, προβληθῆ ὡς χρήσιμον καὶ ἀναγκαῖον πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοπού· — φιλοκρινεῖ τὸ τέλος αὐτῶν, τὸ ὁποῖον κυρίως μὲν ἐστὶν ἡ διαφύλαξις καὶ ὑπεράσπισις τῶν ἀτόμων καὶ τῶν δικαιωμάτων αὐτῶν. Ἐπειδὴ ὅμως ἔχουσι τὰ άτομα καὶ ἕτερον τέλος ἰδιαιτέρως, τὴν εὐπραγίαν δηλ. καὶ μακαριότητα, ἀνάγκη νὰ ἐναγκαλισθῆ αὐτὸ καὶ τὸ Πολίτευμα· ὅθεν τὸ δημόσιον ὄφελος γίνεται τὸ ἔσχατον τέλος τοῦ Πολιτεύματος. — *S. ius populi suprema lex esto.* (*) Ἐκ δὲ τῆς κοινῆς συνθήκης πηγάζει καὶ κοινὴ θέλησις, ἣτις ἐστὶν ὁ νόμος. Ἰνα δὲ φανερωθῆ αὐτὸς καὶ ἐξωτερικῶς, ἀπαιτεῖται δύναμις τις, ἣτις νὰ ἐνῆ ἐν ἑαυτῇ, ὡς κέντρον, πᾶσας τὰς ἐν τῷ πολιτεύματι ἐνεργοῦσας δυνάμεις, καὶ νὰ ὑπάρχη διὰ τούτου ἀνωτέρα πᾶσων τῶν λοιπῶν κατὰ μέρος. Αὕτη οὖν ἡ δύναμις, τὸ ἀποτέλεσμα τῶν κοινῶν δυνάμεων, ἢ μᾶλλον, τὸ σύνολον αὐτῶν, λέγεται ὑψίστη Ἀρχὴ καὶ Κράτος. ὃ δὲ διέπων αὐτὴν, Ἡγεμῶν, Βασιλεὺς κτλ. — καὶ οὗτος δύναται νὰ ὑπάρχη, ἢτοι ἡ οὐδικὸν πρόσωπον, ἢ ἄτομον. Ὅθεν πηγάζει καὶ τὰ διά-

(*) Παρατηρητέον δὲ ὅτι ἡ πρότασις αὕτη ὑπῆρξε τὸ εὐπρόσωπον κάλυμμα, μὲ τὸ ἐπεῖον ἐκάλυπτον πᾶσας τὰς κατ' ἰδιωτῶν γινόμενας καταχρήσεις τῶν δημόσιον ὄφελος ἀπῆται τάχα τοῦτο... Ἰ γένναίον τῶν ὄντι νὰ θυσιάζωνται τὰ τοῦ ἄλλοῦ ὑπὲρ τῶν πολλῶν ἄνευ ἀποζημιώσεως καὶ ἐκείνος μὲν νὰ ζημιῶται αἰσθητῶς· οὕτοι δὲ νὰ μὴ ἀπολαύσῃ πᾶν φηλαφητὸν ὄφελος.

πρα εἶδη τῶν διοικήσεων, ἢ ὀρθότερον ἐξουσιῶν, τὰ ὁποῖα πάντα δύναται νὰ ἀποκαταστήσῃ τοὺς πολίτας εὐτυχεῖς, ἢταν ὡσὶν ἐθνικὰ, δηλ. ὅταν καταστοχάζωνται τῆς κοινῆς ὠφελείας. Ἀλλ' ὅμως ἐκεῖνὸ ἐστὶν ὁμολογούμενον, ὅτι ἡ ὑψίστη ἀρχὴ ἀπὸ τοῦ ἔθνους ἐκπορεύεται καὶ ἐπ' αὐτοῦ κἀθηται. Ἀπλῶς μὲν οὖν εἰπεῖν, ἀφ' οὗ ἀποδείξη ταῦτα ἐπιστημονικῶς, μεταβαίνει εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν χρεῶν καὶ δικαιωμάτων τοῦ κράτους πρὸς τὰ μέλη, καὶ ἀνάπαλιν τῶν μελῶν πρὸς ἐκεῖνο, τὰ ὁποῖα ἡμεῖς ἀποσιωπῶμεν διὰ τὸ σύντομον· — ὅθεν δῆλον, ὅτι τὸ πολιτικὸν δικαίωμα ἐστὶ τὸ σύστημα τῶν χρεῶν καὶ δικαιωμάτων, τὰ ὁποῖα εἰσχωροῦσιν ἐν τῇ κοινωνίᾳ μεταξὺ τοῦ Κράτους, ὡς τῆς ἀνωτάτης ἀρχῆς, καὶ τῶν μελῶν ἐκείνης, ὡς τοῦ ὑπηκόου.

ιγ. Τὸ δὲ πρακτικὸν ἐθνικὸν δικαίωμα ἐστὶ τὸ σύστημα τῶν κανόνων καὶ ἀξιωμάτων, τὰ ὁποῖα νομίζονται παρὰ ταῖς Εὐρωπαϊκαῖς δυνάμεις, ἢτοι ἐκ συνθητικῆς, ἢ διὰ συνθήκης, καὶ τῶν ὁποῖων ἡ συμφωνία πρὸς τὰ τοῦ φιλοσοφικοῦ δικαίωματος ἀξιώματα μαρτυρεῖ τρανῶς τὸν ὑψηλὸν τῆς Εὐρώπης πολιτισμόν. Δὲν εἶναι δὲ αὐτὰ ἀπολύτως γενικὰ, ἀλλὰ σχετικῶς μόνον καθ' ὅσον ἀποδέχονται αὐτὸ πᾶσαι συμφώνως· ἔπειτα ἐπιδέχεται καὶ μεταβολὴν κατὰ τὰ πολιτικὰ συστήματα, τὰς συνθήκας καὶ συνθητικῆς· (ἐπειδὴ ἡ ὑποχρέωσις τῆς φυλάξεως τῶν κανόνων δὲν πηγάζει ἐξ ἀπολύτου ἀνάγκης·) διὸ καὶ ἡ θεωρία συμμορφώσεται αἰεὶ ταῖς μεταβολαῖς καὶ μεταρρυθμίσεσιν αὐτοῦ.

ιδ. Καὶ τοσαῦτα μὲν ἐν γένει περὶ τῶν ἐπιστημῶν τῆς πρώτης κλάσεως. Τῶν δὲ οἰκονομικῶν ἐπιστημῶν τὸ μέγιστον πρόβλημά ἐστὶν ἡ εὐπραγία καὶ εὐδαιμονία τῶν ἀτόμων καὶ τοῦ ὄλου κατὰ τὰ ἀξιώματα τῆς ὑπερσχευῆς τοῦ δικαίου· ἡ γὰρ οἰκονομία πραγματεύεται

περὶ γεννήσεως, αὐξήσεως, διανομῆς καὶ καταναλώσεως τῆς περιουσίας τοῦ ἔθνους· ἐνταῦθα δὲ ἐστὶν ἀνάγκη, πρῶτον μὲν νὰ εὑρῇ τὰς πηγὰς, τὰ συστατικὰ μέρη, τὰ αἷτια καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς περιουσίας καὶ εὐπραγίας αὐτοῦ· δεύτερον δὲ νὰ δείξῃ τὰ δραστηριώτατα ὄργανα, δι' ὧν δύνανται ἐκεῖναι αἱ πηγαί, καὶ τὰ συστατικὰ μέρη τῆς ἐθνικῆς περιουσίας οὐ μόνον νὰ ἐπικαρπωθῶσιν ὅτι μάλιστα συμφερόντως καὶ ἀσφαλῶς· ἀλλὰ καὶ νὰ αὐξηθῶσιν ἐτι πρὸς αὐτυχεῖαν τῶν ἀτόμων κατὰ τὴν ἐντελῆ ἐλευθερίαν αὐτῶν καὶ ἀνεξαρτησίαν ἀπὸ πάσης ἐπιρροῆς τῆς Διοικήσεως.

ιε. Ἡ δὲ πολιτικὴ οἰκονομία διαφέρει τῆς ἐθνικῆς, καθ' ὃ ἐν μὲν ταύτῃ ἡ ἰδέα τοῦ ἔθνους ἴσταται εἰς τὴν κορυφὴν· ἐν δὲ ἐκείνῃ ἡ τοῦ πολιτεύματος· καὶ διδάσκει τὰ τῷ λόγῳ σύμφωνα ἀξιώματα, καθ' ἃ χρεωστεῖ τὸ κράτος νὰ προσδιορίσῃ τὴν ἐπιρροὴν κατὰ τὴν ἐπ' αὐτῷ οὖσαν ἐφορείαν καὶ δύνανται τοῦ παιδεύειν τοὺς παρακρούοντας καὶ ἀντιπρόχτονας εἰς τὸ κοινὸν τέλος) ἢ τοὺς ἄμεσον, ἢ ἔμμεσον ἐπὶ τὴν χειραγωγίαν καὶ μόρφωσιν παντὸς τοῦ ἔθνους· καὶ ἐπομένως ἐντέλλεται τὴν ὅσον τὸ δυνατόν μετὰ φειδώλειας ἐξοικονομήσιν τῆς ἐτήσιου δαπάνης, τὴν ὅποιαν συλλέγει ἐκ τῆς ἐθνικῆς περιουσίας· ὅθεν καὶ τὰ ἐξ ἐκείνης διδόμενα, ἢ περίσματα, γίνονται ἐνταῦθα πρῶτη ἀρχὴ καὶ βῆσις.

ιστ. Ἡ δὲ φορολογία ἐστὶ τὸ σύνολον τῶν δικαίων καὶ ἀμφορόνων ἀξιωμάτων, καθ' ἃ δύνανται αἱ ἐγγωσμέται καὶ ὁμολογημέται χρεῖαι τοῦ πολιτεύματος πρὸς ἀπόληξιν τοῦ τέλους αὐτοῦ, νὰ ἀπαντηθῶσιν ὅτι μάλιστα συμφερόντως. Ὅθεν ἐστὶ κυρίως ἡ ἐπιστήμη τῆς προσόδου καὶ δαπάνης τοῦ πολιτεύματος, τῆς κατὰ τὰ τῆσιον καθαρὸν κέρδος ἀναλόγου διανομῆς τῶν φόρων πρὸς τοὺς πολίτας, καὶ τῆς ἀντενεργείας τῆς εἰσπράξεως αὐτῶν ἐπὶ τὴν ἐθνικὴν περιουσίαν.

ιζ. Καὶ τοσαῦτα μὲν ἐμνήσθημεν τῶν οἰκονομικῶν ἐπιστημῶν, ἀκροβυγῶς μόνον ἀψάμενοι αὐτῶν· διότι ἤθελεν εἶναι μακρὸν νὰ ἐκταθῶ περισσότερο· μάλιστα δὲ νὰ συναριθμῶ καὶ τὰς συναρμομένας τῶν ἐπιστημῶν, τῶν ὁποίων δὲν πρέπει νὰ ὑπάρχῃ ἀδαῆς ὁ πολιτικός· καθότι ἔχουσι τινες αὐτῶν καὶ πολιτικὴν σπουδαιότητα, ὡς ἡ ἐμποικὴ κτλ. Ἴσως δὲ εἶναι καὶ ὠφελιμώτερον νὰ ἀπαιτῶσι τὰ πολιτεύματα θεωρητικὰς μόνον γνώσεις παρὰ τῶν μελλόντων νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸν πολιτικὸν βίον, διότι ὅσα ἀποκτῶνται δι' ἀσκήσεως καὶ μικρῆς πρῆξις, ταῦτα δύναται νὰ ἀναπληρώσῃ ὁ τοιοῦτος ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ· ὅθεν ἀρκεῖ αὐτῷ ἡ ἐνασχόλησις μόνη καὶ φροντίς, ἐν ὅσῳ φοιτᾷ εἰς τὰ διδασκαλεῖα, νὰ καταστῇ ἐγκρατῆς τῶν θεωρητικῶν γνώσεων ἀπασῶν, πολλῶ μᾶλλον νὰ ἀκούσῃ καὶ μαθήματα περὶ τοῦτου ἢ ἐκείνου τοῦ μέρους τοῦ πρακτικοῦ· ἐπειδὴ τοῦτό ἐστὶν ἔργον μνήμης καὶ δύναται νὰ διαφύγῃ αὐτὴν εὐκόλως· ἔπειτα καὶ ἐξαμνηνιαία πράξις ὠφελεῖ μᾶλλον ἢ πολυχρόνια πρακτικὰ μαθήματα· ὅθεν ἔστω αὐτὸς ἐγκρατῆς τῶν θεωρητικῶν καὶ γενικῶν ἀξιωμάτων· γινωσκέτω δηλ. τὸν ὅρισμόν, τὴν οὐσίαν καὶ τὴν ἔκτασιν τῆς ἀστυνομίας, καὶ θέλει δυναθῆ νὰ κρίνῃ εὐκόλως, καὶ νὰ κατανοήσῃ τὰς διαταγὰς τῆς ἀστυνομίας ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς πολιτείας· γινωσκέτω ἀκριβῶς τὴν θεωρίαν τῆς φορολογίας, καὶ θέλει δυναθῆ νὰ κρίνῃ χωρὶς κάπου τὸ φορολογικὸν σύστημα τοῦτου ἢ ἐκείνου τοῦ πολιτεύματος· ἐχέτω γνώσεις ἀκριβεῖς τοῦ φιλοσοφικοῦ δικαίου καὶ τῆς θεωρίας τῆς νομοθεσίας, καὶ θέλει δυναθῆ νὰ καταστῇ δι' ὀλίγου ἐγκρατῆς καὶ τοῦ ἐπιχωρίου δικαίου· διὸ παραλιπόντες ταῦτα, μεταβῶμεν εἰς τὴν πολιτικὴν, ἵν' ἔλθωμεν τάχιον εἰς πέρας τοῦ λόγου.

ιη. Ἡ πολιτικὴ, ἀπλῶς εἰπεῖν, ἐστὶ τὸ σύστημα τῶν

ἀξιωμαίων καὶ δογμάτων, τὰ ὅποια πρέπει νὰ ἀκολουθῆ-
 τισ καὶ νὰ παραφυλάττη εἰς τὴν διοργάνωσιν καὶ ταμίευσιν
 τὴν τε ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν τῶν πολιτευμάτων· λέγε-
 ται δὲ αὐτὴ καὶ φρονήσεως ἐπιστήμη, καὶ ἡ χρῆσις αὐτῆς
 ἐστὶ ποικίλη, καὶ σχεδὸν παντὶ ἀνδρὶ κατὰ τὸ μᾶλλον
 καὶ ἥττον ἀναγκαῖα· ἐπειδὴ πᾶς τις οὐμιλεῖ καὶ διαλέ-
 γεται περὶ πολιτικῶν πραγμάτων· καθ' ὃ ὁ ἄνθρωπος ἀ-
 δυνατεῖ νὰ ἀποχωρισθῆ παντάπασι τοῦ πολιτικοῦ βίου·
 ἰδιαιτέρως δὲ ἐστὶ σπουδαιότατη καὶ χρησιμωτάτη εἰς
 τὸν πολιτικόν· ἐπειδὴ παρ' αὐτοῦ ἀπαιτοῦνται γνώσεις
 διπλαῖ καὶ ἀκριβεῖς, πρῶτον μὲν τῶν τε φυσικῶν σχέσεων
 τῆς χώρας, ἧς πρῶσταται, καὶ τῶν καθεστηκότων ἰδι-
 ωτικῶν καὶ δημοσίων δικαιωμάτων αὐτῆς· δεύτερον δὲ
 ὁ πολιτικὸς δεῖται ἐκ τοῦ παρασχεδὸν ἐκείνων τῶν γνώ-
 σεων, ὅσαι διδάσκουσιν αὐτὸν πῶς δύναται νὰ μεταρ-
 ρυθμισῆ τὸ καθεστηκὸς οἰκειότερον τῷ κοινῷ τέλει, καθη-
 σίας νέας καὶ διαρκεστέρους μορφὰς ἀντὶ τῶν παλαιῶν,
 αἱ ὅποιαι κατερείπωθησαν, καὶ νὰ συνεργήσῃ οὕτως εἰς
 τὴν ἐφικτὴν εὐδαιμονίαν καὶ ἐλευθερίαν, ἧτις ἐστὶ τὸ
 εὐγενέστατον τέλος ἐκάστου πολιτευμένου ἔθνους καὶ πα-
 τριώτου πολιτικοῦ. Ἀνάγει δὲ ἡ πολιτικὴ πάντα τὰ
 ἐν χρῆσει ὄργανα εἰς τὴν διπλὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου,
 τὴν ζωτικὴν δηλ. καὶ λογικὴν· διότι ἄλλως μονομερῆς
 ἀποβίασά ἢ θεωρία, κατὰ ταύτην μὲν ἠθέλεν ἀνορθώσῃ
 μόνον ἰδανικὰ, τὰ ὅποια εἰσὶν ἀνήνυτα ἐν τῇ πείρᾳ, καὶ
 ὀδύγησῃ τέλος εἰς τινὰ ἐλευθερίαν, ἧτις ἐστὶν ἀδύνατον
 νὰ ὑπάρῃ μεταξύ τῶν ἀνθρώπων, ἐξαιρουμένων ἴσως τῶν
 φιλοσόφων· κατ' ἐκείνην δὲ ἠθέλε καταστήσῃ πάλιν εἰς
 βίαν καὶ δεσποτισμὸν τοιοῦτον, ὅποιος ἠθέλεν εἶναι ἀ-
 φῆτος καὶ αὐτοῖς τοῖς κτήνεσι. Δέχεται δὲ αὐτὴ τὰ πο-
 λιτεύματα ὡς ἐσχηματίσθησαν ἐν τῇ πείρᾳ, ἐξετάζει
 καὶ κρίνει τὸν διοργανισμὸν καὶ τὴν ταμίευσιν αὐτῶν.

εὐρίσκει τὰ κοινὰ ἐλαττώματα καὶ πλεονεκτήματα, καὶ
 ποιεῖ αὐτὰ γνώμα· καὶ τοι ἄλλως πᾶν πολιτεύμα ἦτοι
 μοναρχικόν, ἢ πολυαρχικόν, ἀπλῶς θεωρούμενον, δὲν δύναται
 νὰ ἀποβληθῆ ὡς ἀχρεῖον· ἀλλὰ μάλιστα δυνατόν νὰ ὑπάρῃ
 ὠφελιμώτατον, ἂν μόνον ἔχη ἀγαθὴν καὶ πατριωτικὴν
 ταμίευσιν· διότι ἡ μορφή τοῦ πολιτεύματος συνέχεται
 στενῶς μὲ τὰ ἔθνη, τὸν χαρακτῆρα, τὴν θέσιν, τὰ νόμιμα,
 καὶ τὸ μέγεθος τῶν ἔθνων.

10. Ἡμεῖς ὅμως τί πρῶτον νὰ ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα, καὶ
 τί ὕστατον; ἐκ τῆς τσαύτης ἀπειρίας τῶν ὑποκειμένων,
 περὶ ὧν πραγματεύεται αὐτὴ! ἄραγε τὰ εἶδη τοῦ Κράτους,
 ἢ τοὺς κλάδους αὐτοῦ, τὴν νομοδοτικὴν, δικαστικὴν καὶ
 ἐκτελεστικὴν, λέγω, δύναμιν, καὶ νὰ ἐκθέσωμεν αὐτῶν
 τὸν βελτίω διοργανισμὸν; τὴν σύστασιν καὶ ἐκλογὴν τῶν
 ἀντιπροσώπων, τὴν εἰσπραξὶν τῶν φόρων, ἢ τὴν διορ-
 γάνωσιν τῶν δικαστηρίων; πότερον τούτων ἐκλεκτέον
 ἄραγε ὡς σπουδαιότερον, ἀπάντων ἐπίσης σπουδαιῶν
 ὄντων; — Ἴν γὰρ ποτε χρόνος, ὁπότε καὶ ἐν τῇ λαίπῃ
 Εὐρώπῃ μόνον αἱ θεωρητικοὶ πολιτικοὶ ἐφιλοσόφουν περὶ
 τούτων. Ἐξ ὅτου ὅμως συνέβη ἐν Γαλλίᾳ ὁ χρονικὸς
 ἐκεῖνος γάμος, ἀπεκατέστη τὸ πρᾶγμα κοινόν, καὶ ἐκτοτε
 πάντα σχεδὸν τὰ ἔθνη διέταξαν ἀκριβῶς τοὺς νόμους καὶ
 τὰς μορφὰς, καθ' ἃ νὰ διοικῶνται — συνέγραψαν, λέγω,
 τὰς θυλλουμένας συντάξεις, αἱ ὅποια εἰσὶν ἡ Δίξις
 τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν. Ἀλλ' ὅμως τεταρτημόριον παρῆλ-
 θεν ἑκατονταετηρίδος μέχρις ὅτου ἐξηκράδωσαν τὴν θεωρίαν,
 καὶ ἔμαθον νὰ ἐφαρμόζωσιν αὐτὴν ὀρθῶς εἰς τὴν πράξιν·
 ἐπειδὴ αἱ ἐφευρέσεις δὲν μεταβαίνουσιν εὐθὺς ἐκ τῆς
 εὐρέσεως εἰς χρῆσιν ὀρθήν. — Διότι καὶ τὰ πολιτεύ-
 ματα γηράσκουσι ταχέως, ὅταν δὲν προκόπτωσι, μήτε
 συστοιχοῦσι μὲ τὴν παιδείαν καὶ τὰ ἀξάνοντα φῶα τῶν
 ἔθνων· κατερείπονται δὲ καὶ ἀνατρέπονται ραδίως, ὅταν

ὀπισθοδρομῶσι καὶ προσπαθῶσι νὰ κατέχωσι καὶ ἐκείνη εἰς τὴν αὐτὴν στάσιν καθότι ἐσαλεύθη ἡ βᾶσις, καὶ τὰ θεμέλια, ἐφ' ὧν ἠρεμεῖ, κλονεῖται τὸ πολιτικὸν οικοδόμημα, καὶ μικρὸς ἄνεμος πνεύσας δύναται νὰ ἀνατρέψῃ αὐτό· ἐπειδὴ συμβαίνει καὶ εἰς τὰ πολιτεύματα τὸ αὐτὸ, ὡς εἰς τὰ ὀργανωμένα σώματα· ὅταν γὰρ νόσος καὶ ἐσωτερικὴ φθορὰ διασπῶσι τὰ μέλη, καὶ κατατάραττωσι τὸ ὅλον, τότε καὶ πᾶσα ζωὴ καὶ κραταῖα στάσις καὶ ἐνέργεια πρὸς τὰ ἔξω χωλαίνει, — τὸ σῶμα γηράσκει κατὰ τοὺς φυσικοὺς νόμους τῆς φυσικῆς ἀνάγκης, τὰ μέλη νεκροῦνται κατ' ὀλίγον, ἡ ἐνέργεια ἐκλείπει βαθμηδόν, καὶ τέλος σβέννυται ὁ λύχνος. Ὅθεν τὴν πολιτικὴν υγιείαν τῶν πολιτευμάτων δύναται νὰ διατηρῇ μόνον ἀγαθὴ τις καὶ σύμμορφος τοῖς καιροῖς σύνταξις. — χαροποιὸν τοίνυν ἐστὶ τὸ φαινόμενον, ὅτι ἔθνη τέως καταταυραννούμενα ἐτρέψαν τέλος πάντων πρὸς ἀλκὴν, ἐν ἀποσείσωσι βαρβαρικὸν καὶ δεσποτικὸν ζυγόν, τὸν ὁποῖον ἐπήγαγε μὲν ἡ δεισιδαιμονία, τὰ φῶτα ὅμως τοῦ 19. αἰῶνος ἔτρεψαν κατὰ τῆς κεφαλῆς τῶν τυράννων) καὶ νὰ ἀναπνεύσωσι καθαρὰν καὶ πρόσφατον ζωὴν, στερεώσαντες διὰ τῶν συντάξεων τὰ δικαιώματα αὐτῶν.

κ. Ἀλλ' ἵνα ἐπανέλθω εἰς τὸν ἀνωτέρω λόγον· ἔτι διῆρκεν ἐν Γαλλίᾳ ὁ πατροπαράδοτος δεσποτισμὸς τῶν Λουδοβίκων, ὅποτε ὁ αἰδίδιμος Μοντεσκιῶς, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Ρουσσῶς, Βολταῖρος, καὶ οἱ ἐγκυκλοπαιδισταὶ πάντες ἐποίησαν γνώριμα τοῖς Γάλλοις τὰ πλεονεκτήματα τῆς διοικήσεως τῶν Ἀγγλων, ἧτις καὶ ἂν δὲν ἐμορφώθη θεωρητικῶς κατὰ μεταφυσικὰς ἰδέας· ἠπῆρχεν ὅμως καὶ ἐθεωρεῖτο ὡς τὸ ἀριστὸν καὶ ἐθνικώτατον πολίτευμα· διότι ἡ μὲν βασιλικὴ δύναμις ὑπάρχει ἐκεῖ νόμοις περιορισμένη, τὸ δὲ ἔθνος εἶχε καὶ ἔχει τοὺς ἀντιπροσώπους αὐτοῦ· ἡ λεγομένη φατρία τῆς ἐναντιώσεως (opposition) ἔσκεπε

καὶ σκέπει τὸ πολίτευμα ἀπὸ τοῦ δεσποτισμοῦ τῶν διακόνων· ἀπόλυτος ἐλευθερία τῶν πιεστηρίων, ὁμόνοια, ἐθνικὴ σύμπνοια, πνεῦμα ἐθνικόν, πατριωτισμὸς, ἐμπόριον, ἐπιστῆμαι, τέχναι, πάνθ' ὅσα ἀνεγείρουσι καὶ διερεθίζουσι τὸν ἐξωτερικὸν βίον, σχηματίζουσι τὰς ὑψηλὰς ἀρετὰς καὶ ἀναδεικνύουσι τοὺς μεγάλους ἄνδρας ἐνδιέτριβε καὶ ἐπεκράτει μετὰ τοῦ ἔθνους· ὅθεν ἦτον ἀδύνατον νὰ μείνωσι τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα καλὰ ἄγνωστα καὶ ἀδιάφορα τοῖς ἀστυγειτοναῖς Γάλλοις. (*)

κα. Τότε τοίνυν διεβράχη αἴφνης ἡ Γαλλικὴ ἐκανάστασις πρὸς θαυμασμὸν πάσης τῆς Εὐρώπης, τῆς ὁποίας τὰ ἔθνη μετέβησαν πρὸς τὸ μέρος ἐκείνης· ἐπειδὴ εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Σείνας (Seine) ἦτον ἡ φωνὴ, ἧτις ἐξύπνα ἅπαντας, ἐκεῖ ἦτον ἡ δύναμις, ἧτις, ὡς λέγουσιν ὅτι εἶπε καὶ Παῦλος ὁ ἁ. ἀστεϊεύμενος, ὀλόκληρον χειμῶνα εἰς ποτήριον μεστὸν ὕδατος ἔρριπτε. Τότε οἱ Γάλλοι οὔτινες συνεπολέμησαν πέραν τοῦ Ωκεανοῦ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἀμερικανῶν, ἐμαχέσαντο καὶ ὑπὲρ τῆς ἰδίας, ἵνα μὴ ἔχωσι τὸ ὄνειδος, ὅτι ἄλλοις συνελεύθεροῦσιν, αὐτοὶ δοῦλοι ὄντες. Τότε συνεστήθησαν αἱ πρῶται ἐθνικαὶ Διοικήσεις, ἐν ἧ ἄνδρες ἀρετῇ καὶ φρονήσει διαφέροντες τῶν ἄλλων, ἄνδρες ἐκ τῆς τρίτης λεγομένης τάξεως, τοὺς ὁποίους ἐκώλυε τέως ὁ τύφος τῶν προϋχόντων τοῦ πράττειν τὰ δημόσια, καὶ λαμβάνειν ἀξιώματα δυνάμιν ἔχοντα, καὶ πανίως μόνον καὶ ἐν ἀνάγκῃ ἐπαφελούντο τινες τῆδε κακεῖσε ἐκ τῶν γνώσεων καὶ προτερημάτων αὐτῶν· τὸσον

(*) Τὴν πολιτευματικὴν τῆς Ἀγγλίας, τούτεστι πραγματεῖαν περὶ τῆς συντάξεως, κυβερνήσεως καὶ λοιπῆς πολιτικῆς τε καὶ ἐμπορικῆς ἐκτάσεως τῆς βασιλείας ταύτης συνεργασίην ἡμεῖς, καὶ ἔχομεν ἐτοίμην εἰς ἐκδοσὶν· ὅθεν δὲν κρίνομεν ἀνόητον νὰ προειδοποιήσωμεν ἐνταῦθα, ὅτι ὅσοι τῶν φιλελευθέρων ἐπιθυμοῦσι νὰ συνδράμωσιν εἰς τὴν ἐκδοσὴν αὐτῆς, θέλουσι ἰδῆ μετ' ἐὺ πολὺ καὶ τὴν εὐγνώμονα πρόσκλησιν νὰ ἀναδειχθῶσι ζηλιῶται τῆς προόδου τῶν φάτων.

ἦτον ἡ ζήλοτυπία πολλή, καὶ ὁ φόβος μέγας νὰ ἀνοί-
ξωσι τὴν ὁδὸν πρὸς τὰ ἀξιώματα ἐλευθέραν εἰς τὰ προτε-
ρήματα καὶ τὰς ἀρετὰς ἐκάστου, καὶ νὰ καταλύσωσι
τὴν διαφορὰν τῶν κρατούντων κλάσεων! — ἄνδρες, λέγω,
τέως ἡμελημένοι, ἀφανεῖς καὶ σκιτεινοὶ, ἴσως δὲ καὶ
καταφρονημένοι, ἐγένοντο τὸ καύχημα καὶ ἡ σωτηρία τῆς
Γαλλίας (*), διότι ἐκ τῆς ἐνώσεως τῶν συμφερόντων τοῦ
πολιτεύματος μετὰ τῶν ἀξιώσεων τῶν πεπαιδευμένων τῆς
τρίτης τάξεως δὲν ἐπήγασεν οὐδεμίαν ζημίαν, ἀλλὰ μᾶλλον
ὄφελος. Ἀφ' οὗ τοίνυν ἐγαλινώθη ἡ παράλογος θέλησις τῶν
Πολιτευμάτων, καὶ πάντες οἱ πολῖται ἀπῆλθον ἴσῃν
ὑπεράσπισιν παρὰ τῶν νόμων καὶ ἴσα δίκαια, — τότε
δὴ τότε ἐνησοχολήθησαν καὶ αὐτοὶ νὰ διαιρέσωσι καὶ ἐν
τῇ πράξει τοὺς ἐν τῇ θεωρίᾳ μόνον διηρημένους κλάδους
τοῦ κράτους, τὴν νομοδοτικὴν, δικαστικὴν καὶ ἐκτε-
λεστικὴν, λέγω, ἀρχὴν, ἣτις καὶ τριάς πολιτικὴ λέγε-
ται (**), καὶ ἡ οἰκοδομὴ ἀπέβη ὀρθῶς. ἐπληροφορήθησαν
δὲ πάντες, ὅτι πᾶσα ἀρχὴ ἐκ τοῦ ἔθνους πηγάζει, καὶ
ὅτι ἡ σχέση τῶν διοικούντων καὶ διοικουμένων ἐπὶ συγ-
θήκης στηρίζεται, κατὰ τὴν φύσιν τῆς ὁποίας πηγάζουσι
δίκαια καὶ χρεῖα ἀμοιβαῖα εἰς τὰ συναλλατόμενα μέρη.

κβ. Πιπληροφορημένοι δὲ, ὅτι τὰ δικαστήρια πρέπει
νὰ διατελῶσιν ἀνεξάρτητα, καὶ νὰ μὴ παραβιάζονται
ἄλλοθεν νὰ μεταβάλλωσι τὰς δικαίας αὐτῶν ἀποφάσεις,

(*) Ὅσοι τυχὸν προακροῦσασιν εἰς ταῦτα, περιεργασθήτωσαν ἐκ ποίας
κλάσεως εἰσὶν ἔτι καὶ νῦν οἱ ἐπιδεξιότεροι καὶ ἱκανώτεροι τῶν διακό-
νων τῆς Κύρωσις, καὶ θέλωσι μάθῃ, ὅτι ἡ φύσις δὲν περιστέλλει τὰ
ἴδωρα αὐτῆς εἰς μίαν μόνον κλάσιν, καὶ ὅτι ἡ ἀρετὴ ἐστὶν ἀσυγκρίτως
ἀνωτέρα τῆς εὐγενείας· ἐπειδὴ καὶ αὕτη ὡς γνώρισμα ἐκείνης λαμ-
βάνεται παρ' ὅσους ἔχουσι νὰ δείξωσιν ἀρετὴν προγόνων· ἀλλὰ πρὸς τοῦτο
δὲν ἀποροῦμεν ἴσως μὴτε εἰκείων παραδειγμάτων.

(**) Ὁ Πολίτης ἀπελάσκει τὴν προτασιν διότι θεωρεῖ τὴν δικαστη-
κὴν ὡς μέρος τῆς ἐκτελεστικῆς, ἀπορρίπτει οὖσαν τῆς ὑψίστης ἀρχῆς.

καὶ ἂν ἐκδίδωσιν αὐτὰς ἐπ' ὀνόματι τῆς ἐκτελεστικῆς
δυνάμεως, ἔδωκαν αὐτοῖς ἐκεῖνο τὸ αὐτοσύστατον καὶ
βάσιμον, τὸ ὁποῖον μόνον στερεοῖ τὰ δικαιώματα τῶν
πολιτῶν, καὶ πείθει αὐτοὺς, ὅτι οὐδέποτε οὐμὴ γε-
νήσεται ἐπέμβασις εἰς αὐτὰ παρ' οὐδενός.

κγ. Ἡ ἐκτελεστικὴ δύναμις, ἣτις ἐστὶ τὸ οὐσιῶδες
χαρακτηριστικὸν τοῦ διοικοῦντος, καὶ ἂν ἔχη αὐτὸς ὄνομα
βασιλέως, προέδρου, κτλ. ἔπρεπε καὶ αὕτη νὰ λάβῃ ὀ-
ρους ἀκριβεῖς, νὰ καταστήσῃ τοὺς διακόλους ὑπευθύνους,
νὰ διατάξῃ στερεῶς τὰς μορφάς, καθ' ἃς νὰ ἐκτελῆται,
καὶ νὰ προσδιορίσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀξιωματικῶν αὐτῆς,
τοὺς βουλευτὰς δηλαδὴ διακόλους, τοπαρχὰς κτλ. ἵνα
στερωθῇ ἀσφαλέστερον καὶ τὸ δημόσιον ὄφελος· καθ' ὅτι
τὸ Κράτος, ἀπεριόριστον ὄν, ἀντιφέρεται φύσει εἰς ἐ-
λευθέρων συστήματα· καὶ διήρησαν μὲν τοὺς βουλευτὰς εἰς
τοσαῦτα τμήματα, ὅσοι εἶναι καὶ κλάδοι τῆς ταμειύ-
σεως· τέλος δὲ ἡ ταμειυσις ἐκτελεῖται διττῶς, ἥτοι συνε-
δρευτικῶς, ἢ διὰ γραμματέων ὑπὸ τινι κορυφαῖον δια-
τελούντων· καὶ ὁ μὲν τελευταῖος τρόπος ἐστὶν ὠφέλιμος
εἰς τὰς τοπαρχίας, τὴν ταμειυσιν τῶν φόρων, κτλ.
ἐνθα ἥτοι ἕκαστος αὐτῶν ἐστὶν ὑπεύθυνος, ἢ ὁ κορυφαῖος
ὑπὲρ πάντων· ὁ δὲ ἕτερός ἐπι συνήθως εἰς τοὺς πολι-
τικῶς συμβούλους καὶ τὰ βουλευτικὰ σώματα, τὰ ὁποῖα ἄλ-
λως εἰσὶ σπουδαῖα τῷ πολιτεύματι ἐξ αἰτίας τῆς συχνῆς
ἀλλαγῆς τῶν διακόνων, ἐνίοτε δὲ καὶ τῶν ἡγεμόνων αὐτῶν.

κδ. Ἀλλ' ὅμως τὸ σπουδαιότερον ζήτημα ὑπῆρχε, πόσον
πρέπει νὰ μετέχη τὸ Κράτος τῆς νομοδοτικῆς ἀρχῆς, καὶ
πόσον τὸ ἔθνος; πρέπει τοῦτο νὰ ὑπερισχύῃ, ἢ ἐκεῖνο;
ἢ νὰ ἔχωσιν ἀμφότερα ἴσον δικαίωμα. Ἐνταῦθα μὲν ἴσως
ἡ θεωρία ἤθελε συμβουλεύσῃ τὸ δεύτερον· ἀλλ' ὅμως ἡ
πράξις καὶ πείρα ἀπαιτεῖ νὰ πλεονεκτῇ κατὰ τι τὸ Κράτος
τῶν μεγάλων ἔνεκα προτερημάτων καὶ τῶν ἀκριβεστέρων

γνώσεων τῶν διεξαγόντων τὸ Πολίτευμα, οἷτινες αἰσθάνονται καὶ γινώσκουσιν ἀκριβέστερον τὰς χρείας τοῦ ὅλου· οἱ δὲ ἀντιπρόσωποι προσφύονται μᾶλλον ταῖς τοπικαῖς χρεαῖς καὶ προλήψεσι τῶν ἐπαρχιῶν, αἱ ὁποῖαι ἀπέστειλον αὐτούς.

κέ. Ταῦτα τοίνυν πρὸς τοσοῦτοις ἄλλοις πρέπει μάλιστα νὰ διατάξῃ ἀγαθὴ τις καὶ ἐθνικὴ σύστασις, καὶ νὰ προμηθεύσῃ πῶς θέλει, ἐπιφύευσή οὐ μόνον ἐπὶ τὸν χαρακτήρα τοῦ ἔθνους, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὸν τοῦ ἡγεμόνος καὶ τῶν λοιπῶν ἀρχόντων, ἐκ τῶν ἐλαττωμάτων καὶ προτερημάτων τῶν ὁποῖων κρέμαται ἡ εὐδαιμονία καὶ κακοδαιμονία τοῦ ἔθνους. Πρέπει νὰ ἐπιτρέψῃ τοῖς ἀντιπροσώποις καὶ μείζω τινα δύναμιν, ἢ νὰ προσδιορίσῃ τὴν ποσότητα καὶ ποιότητα τῶν φόρων· πρέπει λέγω, νὰ σχηματίζωσιν ἐν ὅλον μετὰ τοῦ Κράτους· διότι τότε γίνονται τὸ ἔρεισμα αὐτοῦ, καὶ τὸ ἔθνος ἀναπτύσσει τοιαύτας ἀρετάς, ὁποῖας ἡ Εὐρώπη μόνον παρὰ τοῖς Ἕλλησιν εὗρισκε καὶ Ῥωμαίοις, καὶ μεταξὺ αὐτῆς ἀπὸ τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Γαλλῶν μόλις ἐφάνησάν ποτε.

κστ. Ταῦτα δὲ εἰσὶν ἀλήθειαι, αἱ ὁποῖαι θέλουσι διαμεινῆ αἰωνίως· ἀλήθειαι, αἱ ὁποῖαι θέλουσι παρεισφύση εἰς πάντα τὰ ἔθνη, τοῦλάχιστον τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς, καὶ θέλουσιν εἰσαγάγῃ τὴν ἀναγκαίαν μεταβολὴν καὶ διοργάνωσιν τῶν πραγμάτων. — Ἀλήθειαι, τὰς ὁποῖας δὲν πρέπει νὰ φοβῆται μηδεὶς· διότι ὁ κίνδυνος δὲν προῆλθε ποτὲ, μήτε προέρχεται ἀπὸ ἐθνῶν πεφωτισμένων, καὶ ζητούντων δικαίαν καὶ κατὰ συνταξιν ἐλευθερίαν· ἀλλ' ἀπὸ τῶν διοικήσεων, ὅταν ἐναγκαλιζοῦνται τὸ τῆς ἀντενεργείας λεγόμενον σύστημα εἰς τὰ εἰσερχόμενα καὶ ἀυξάνοντα φῶτα τοῦ ἔθνους, καὶ τὰς δικαίας αὐτοῦ αξιώσεις νὰ κρατῇ ἐλευθέραν τὴν ἀνοδὸν πρὸς τὰ πολιτικὰ αξιώματα εἰς τὴν ἀρετὴν, παιδείαν,

καὶ λοιπὰ προτερήματα, καὶ οὐχὶ νὰ προσάψῃ αὐτὴν ἐξαιρέτως εἰς προλήψεις γενναίας, καταγωγῆς καὶ ἄλλων πολιτικῶν γυμνασίων· διότι αἱ τύχαι τῶν ἀνθρώπων δὲν πρέπει νὰ κρέμονται ἀπὸ τῆς ἀμαθίας καὶ ἀλόγου ἰσχυρογνωμίας. . . ! ἄλλως δὲ καὶ ἡ ἰσότης τῶν δικαιωμάτων ἀπαιτεῖ τὸ πρᾶγμα ἐκ τοῦ δικαίου· καὶ πρὸς τοῦτο δὲν δύναται οὐδεμίαν διοίκησιν νὰ παραβύσῃ τὸ ὅτι. — Ἀλλ' ἴσως ὅσα εἰρήκαμεν εἰσὶν ἱκανὰ νὰ ἀποδείξωσι τὴν ὠφέλειαν τῶν ἐπιστημῶν, περὶ ὧν ὁ λόγος· ἴσως δὲ καὶ ἡμεῖς ἐξετάνημεν πέραν τοῦ δέοντος, καὶ φόβος, μὴ ἐπιτεινάντες διαρρήξωμεν τὸ καλώδιον· ἀλλ' ἔτι μικρὸν, καὶ θέλω δώσῃ τέλος εἰς τὸν λόγον· ἔτι θέλω νὰ ὁμιλήσω περὶ τῆς πολιτικῆς ἀνατροφῆς καὶ τῆς ἰστορίας, — καὶ ἀκούσατε μετὰ προσοχῆς. διότι τὸ πρᾶγμα ἔχει σπουδαιότητα· οὐ μικράν, καὶ παρέξει ἡμῖν ὠφέλειαν μεγίστην.

κζ. Συμβαινει λέγει ὁ Μοτεσκιὼς μετὰ τὴν διοίκησιν τὸ αὐτὸ, καθὼς καὶ μετὰ ὅλα τὰ πράγματα τοῦ κόσμου. ρουι Je conserver, il faut l'aimez· πρέπει, λέγει, νὰ ἀγαπᾷ τις τι, ἵνα διατηρῇ αὐτὸ· καὶ πρὸς τοῦτο ἀνάγκη νὰ λάβωμεν ἐκ τῆς ἀνατροφῆς αὐτῆς αἰσθήματα καὶ προλήψεις, αἱ ὁποῖαι νὰ μὴ ἀντικρούωσιν εἰς τὰς παρατὰς τοῦ πολιτεύματος γινόμενας διαταγὰς. Συνοδᾷ ταῦτα, καὶ σχεδὸν ταῦτα ταῖς ὅσα λέγει ὁ Ἀριστοτέλης, ἀποφαινόμενος, ὅτι μέγιστον ὄργανον πρὸς τὸ διαμείνειν τὰς πολιτείας, ἐστὶ τὸ παιδεύεσθαι πρὸς τὰς πολιτείας, ὃ ἐστὶ νὰ λαμβάνωμεν ἀνατροφὴν κατὰλληλον τῇ συντάξει αὐτῆς. Ἀλλὰ τὸ νὰ συμβουλευώσιν οὐκ ὀλίγοι τῶν πολιτικῶν νὰ ἀνατρέψωσι τοὺς παῖδας ἐν κοινῷ κατὰ μίμησιν τῆς τῶν Περσῶν, Κρητῶν, Σπαρτιατῶν, κτλ. παιδαγωγίας, ὡς δυνάμενοι τάχα νὰ ἐμπνεύσωσιν οὕτω ῥᾶον τὸν πρὸς τὴν καθεστῆκυϊαν διοίκησιν ἔρωτα· κατὰ τοῦτο, λέγω, ἁμαρτανούσι προφανῶς, ὡς παρατηρήρηται ἤδη

ὑπὸ πολλῶν· καθότι λησμονοῦσιν οἱ τοιοῦτοι τὴν σμικρὸτητα τῶν πολιτευμάτων ἐκείνων, τῶν ὁποίων ἢ πληθὺς δὲν ἐξετείνετο πολλαχοῦ ἐπέκεινα τῆς μυριάδος, καὶ διὰ τὸ ὀλιγαριθμὸν τῶν παίδων ἢ κοινὴ ἀγωγή ἦτον εὐκατόρωτος, τὸ ὁποῖον ὁμως εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους εἶναι ἀμήχανον νὰ συστηθῇ διὰ τὸ τῶν πολιτευμάτων μέγεθος· ἔπειτα τῶν παρόντων καιρῶν τὰ φρονήματα εἰσι διαφορὰ τῶν τότε· καθότι μήτε οἱ γονεῖς στέργουσι, καὶ τὰ πολιτεύματα κρίνουσιν ἄρρον νὰ ἀποσπᾶσιν τὰ τέκνα ἀπὸ τῆς ἐπισκοπῆς τῶν γονέων, μάλιστα δὲ καὶ τῶν μητρικῶν ἀγκαλιῶν· διότι αὐτοὶ στερούμενοι τότε καὶ τῆς ἐκ τῆς μετ' αὐτῶν ὀμιλίας ἡδονῆς καὶ λοιπῆς θεραπείας τε καὶ διακονίας, τῆς ὁποίας ἀπολαύουσι παρ' αὐτῶν, θέλουσι θεωρῆ αὐτὰ ὡς ἀλλότρια, καὶ διὰ τούτου γίνονται χαλαρότεροι οἱ δεσμοὶ τῆς κοινωνίας· ἔπειτα τοῦτο ἤθελεν εἶναι καὶ ἐπέμβασις ἀντικρὺς εἰς τὰ ἱερά δίκαια τῆς ἀνθρωπότητος, φέρουσα παραυτίκα εἰς νεωτερισμὸν· καθ' ὃ οἱ ἄνθρωποι δὲν ἀποβάλλουσι ῥαδίως καὶ διὰ παντὸς τὸ φυσικὸν αὐτῶν· *chasser le naturel*, λέγει παροιμία τις Γαλλικὴ, *il revient au galop*· δηλαδὴ ἀπόδιωξον τὸ φυσικόν, αὐτὸ ἐπιστρέφει τροχάζον· ὅθεν σοφῶς μαλα καὶ φρονιμῶς ἐπέτρεψαν αἱ διοικήσεις τοῖς γονεῦσι τὴν ἀνατροφὴν τῶν τέκνων, δόντες αὐτοῖς αἴρεσιν μόνον, ἂν θέλωσι νὰ στέλλωσιν αὐτὰ εἰς τὰ δημόσια σχολεῖα, τῶν ὁποίων τὴν εἰσοδὸν ἀνέδειξαν, ὡς εἰκὸς, ἐλευθέραν εἰς ἕκαστον, ἀρκούμενοι μόνον νὰ ἐποπτεύωσι τὰ ἰδιαιτέρα σχολεῖα, καὶ ἀπαιτοῦντες εὐλόγως μόνον παρὰ τῶν θελόντων νὰ παραδεχθῶσιν εἰς τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολιτεύματος τὴν ἐν ἐκείνοις σπουδὴν τῶν μαθημάτων αὐτῶν· καθότι δι' ἐκείνων καταρροῦται ὡς ἐπὶ το πλεῖστον ἡ πρόοδος τῶν φύτων, καὶ ρυθμίζεται ἐν γένει ὁ χαρακτήρ τοῦ ἔθνους· ἐπειδὴ οἱ αὐτοὶ διδάσκοντες εἰσι συνήθως, καὶ οἱ ἐνδοξότεροι τῶν συγγραφέων, καὶ οἱ θερμότεροι

ἔξεταστοι τῶν συμφερόντων τῆς πατρίδος. Πλὴν τὸ νὰ ἀγωνίσωσιν αἱ διοικήσεις μικροψύχως περὶ τῆς καταχρήσεως τῶν πιεστηρίων, καὶ νὰ δυσκαλαινῶσι τὰς ἐκδόσεις ταῖς προταλαιπωρίας τῶν συγγραμμάτων, ἀποδοκιμάζεται παρὰ πάντων τῶν φιλοπατρίδων πολιτικῶν, (*) καὶ ἡ Ἀγγλία μεθ' ὑψηλοῦ τοῦ κηρύγματος ἀντιμαρτυρεῖ δεικνύουσα τὴν γαλήνην, τῆς ὁποίας ἀπολαύει ὑπὸ τῆν ἐλευθερίαν τῶν πιεστηρίων· ἔπειτα αὐτὴ ἀπαιτεῖται ἀναγκαίως καὶ πρὸς τελειοποίησιν τοῦ πολιτικοῦ συστήματος, ὡς δι' αὐτῆς μόνον δυνατοῦ ὄντος νὰ ἐλεγχθῶσι τὰ ἐλαττώματα αὐτοῦ· καθότι πρέπει, ὡς λέγει ὁ Θουκυδίδης, εὐ τοὺς λόγους τοῖς ἔργοις βλάθην ἠγεῖσθαι, ἀλλὰ μὴ προδιδαχθῆναι μᾶλλον λόγῳ πρότερον ἢ ἐπὶ ᾧ δεῖ ἔργῳ ἔλθειν. Ἀλλ' ὁμως τὸ ὑπεύθυνον τῶν συγγραφέων μετὰ τὴν ἐκδόσιν, καὶ τὰ δικαστήρια τῶν ἐνωμότων κριτῶν τῆς παραβάσεως τῶν ὅρων αὐτῆς, δὲν πρέπει νὰ λειπῶσιν ἀπ' οὐδενὸς καλῶς διοργανωμένου πολιτεύματος, ἂν δὲν μέλλῃ νὰ κινδυνεύῃ ἡ προσωπικὴ ἀσφάλεια τῶν πολιτῶν.

κῆ. Τὸ δὲ νὰ προτιμῶσι τὰ πολιτεύματα κατὰ τὴν ἐν αὐτοῖς ὑπάρχουσαν πολιτικὴν ἐλευθερίαν, παρ' ἐμοὶ κριτῆ, μήτε φρόνιμον, μήτε ἀναγκαῖόν ἐστι τῶσον, ὅσον τὸ νὰ ἀσπάζωνται αὐτὰ μᾶλλον διὰ τὴν τῶν ἀτόμων καὶ κτημάτων ἀσφάλειαν· καθότι ἐλευθερίαν τίθεμαι οὐ τὸ ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι ἀμοιβαδόν, ὡς οἱ παλαιοὶ, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ προσ-

(*) Ὁ Πρίγγιψ Τάλαυρανδ' ἀπεφώνησε ἐντὶν δημογραφίᾳ αὐτοῦ ἐν τῷ εἰκῶ τῶν πατρικίων, ὅτι ἀνευ ἐλευθερίας τῶν πιεστηρίων δὲν ὑπάρχει σύγκρατος Κυβέρνησις, καὶ Κυβέρνησις, ἥτις ἐναντιοῦται πεισματικῶς εἰς αὐτὴν, παρέχει τοῖς ἐχθραῖς τὰ γυμνά· καθότι σήμερον δὲν εἶναι πλέον εὐκόλον νὰ ἀπερπολώμεν λευκὸν ἀντὶ μέλανος. Γινώσκω δὲ τινα, ἔστις εἶναι ἀγγινοῦστερος μὲν τοῦ Βελταίρου, ἀγγινοῦστερος δὲ τοῦ Βογαπάρτε, ἀγγινοῦστερος τῶν κυβερνητῶν τοῦ κόσμου καὶ πάντων τῶν διακόνων τῶν τε ὄντων τῶν τ' ἐσσομένων πρότε ὄντων, τούτῃ τῆς κοινῆς γνώμῃ. (ὄρα Buchholz Teutschel 1821 Sept).

διηρξίξειν καὶ τάττειν τοὺς νόμους, καθ' οὓς ἀρξήσιν, ὡς οἱ εἰσώτεροι, καταλείποντες, εἰ δυνατόν, τοὺς αὐτοὺς καὶ ἀρχοντας, ἐπειδὴ βέλτιον, ὡς καὶ ὁ Ἀριστοτέλης συνομολογεῖ. Ζητεῖται ὁμῶς μετα πόνου, διὰ τι ἐν Ἀσίᾳ τῇ πρώτῃ τροφῇ τῶν ἀνθρώπων, ὅ,τε δεσποτισμὸς ἐπικρατεῖ ἀπ' αἰῶνος, καὶ ἡ δεισιδαιμονία ὑπάρχει συμφυῆς· τὸ δὲ παραδοξότερον, ὅτι ὅταν ἐκεῖνος ἐρίκηται τοῦ ἄκρου βαθμοῦ τῆς ἀπηνείας καὶ ὠμότητος, τότε εὐημεροῦσι μᾶλλον οἱ λαοί· διὸ καὶ ἐκεῖ παράγουσι τὸ δικαίωμα τοῦ ἀρχεῖν οὐκ ἐκ συνθήκης συνταγματικῆς, ὡς ἐν τῇ πεφωτισμένῃ Εὐρώπῃ, ἀλλ' ἐκ κληρονομίας, κατακτήσεως καὶ ἀνωθεν παραλήψεως· ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι θαυμαστόν· ἐπειδὴ ὁ δεσποτισμὸς ἐπικρατεῖ καὶ κατὰ τὸν ἰδιωτικὸν βίον, καταστήσας τὸν πατέρα τύραννον τῶν τέκνων καὶ τῆς γυναικός· ὅθεν οἱ ἀπ' αἰῶνος ἄδυτοι γυναικωνῖται· ὥστε τῇ ἀληθείᾳ ἢ πρότασις, ὅτι τὸ ἀρχόμενον φιλεῖ ἐξουσιοῦσθαι τῷ ἀρχοντι, ἀμφιβάλλω, ἂν ἰσχύῃ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς συστάσεως τῆς πολιτικῆς κοινωνίας· καθότι εἶναι ὁμολογούμενον, ὅτι ἡ οἰκιακὴ κοινωνία προὑπῆρχε τῆς πολιτικῆς, καὶ ὅτι ἐκ τοῦ οἴκου ἐπήγαγε τὸ πολίτευμα, καὶ δοκεῖ ἄρα, ὅτι εὐοδοῦται καὶ τ' ἀνάπαλιν, ὑποῖον τῷ ἀρχόμενον, τοιοῦτον καὶ τὸ ἀρχον· καθ' ὃ ὑποῖα ἡ οἰκιακὴ ἀρχή, τοιαύτη ἔπεται νὰ καταστῇ καὶ ἡ πολιτικὴ. — Ἀφ' οὗ ὁμῶς εἰσαχθῆ ἀπαξ τὸ ἀπόλυτον ἐν τῷ Πολιτεύματι, ἐπινέμεται αὐτὸ καὶ τὰ ἔσχατα, ὥστε ἡ μὲν ἰσότης γίνεται ἀγνωστὸς καὶ χίμαιρα πολιτικὴ· ἐπικρατεῖ δὲ βαθλὸς καὶ τάξις ὑπάλληλος, ὡς δεικνύουσιν ἡμῖν οἱ Ἰνδοὶ καὶ εἶναι τὸ παράδειγμα, οὐ μόνον κατὰ τὰ σώματα, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰ πνεύματα νιγμάλωτοι, ψοφοδεεῖς καὶ τύραννοι ἰδιοτελεῖς τῶν ὑπαλλήλων, ἀνιῶμενοι, ἂν τις ὑποδείξας τὴν ἀλήθειαν, συμβουλεύῃ αὐτοῖς νὰ ἀποβάλλωσι τὰς πεπαλαιωμένας ἐκείνας προλήψεις, διασκοδάζαντες τὴν ἐπιπροσθεῦσαν ἀρχὴν· καθότι οἱ ἀνθρώ-

ποὶ ἐν γένει ἐξελεγχόμενοι δυσχεραίνουσι διὰ φιλαυτίαν (*). Ὅσον μὴτε παράδοξον μὴδὲν, ἐάν ὅπου δὲν ἀρχοῦσι κατὰ τὴν ἀξίωσιν τοῦ Πλάτωνος πρὸς τὸ τοῦ ἀρχομένου συμφέρον, καὶ οἱ τοῦ ἀνωτάτου ὄντος θεραπευταὶ κατέστησαν ὄργανα τοῦ Κράτους, τὸ ὑποῖον μετέρχεται αὐτοὺς ὡς ἐξιοπιστοτέρους διδασκάλους, μάλιστα παρὰ τῷ ὄντι, ἢν' ὑποβάλλῃ τὰς ἰδέας καὶ ἐγχαράττῃ εἰς τὰ πνεύματα τὴν ὁδὸν, τὴν ὅποιαν μέλλουσι νὰ τραπῶσιν, ἐγκαταλείπον τὸν λαὸν εἰς τὸ πῶτος καὶ τὴν ἀγνοίαν καὶ τῆς ἰδίας αὐτοῦ θρησκείας, διὰ τὴν διαφορὰν, ἣτις ἐτέθη μεταξὺ ἱερᾶς καὶ ἀγοραίου γλώσσης.

κθ. Ἀλλὰ τὸ φιλοκατήγορον τῶν ἀνθρώπων καθήψατο οὐ παρέργως καὶ τῶν τῆς Εὐρώπης μοναρχιῶν· καθότι, ἐπειδὴ μὲν ἐν αὐταῖς ὁ κατ' οἶκον βίος ἐστὶ μᾶλλον ἀνεμιμένος, καὶ βραθυμότερος μετὰ περιττότητος, ὑπέλαβον φροτίδα τῆς διοικήσεως νὰ ἐρεθίζῃ τὰς κλίσεις πρὸς τὰς ὠραίας λεγομένας τέχνας, ἢν' ἐξωκείλωσι ῥᾶν οἱ πολῖται εἰς ἡδονὴν καὶ τρυφήν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ φέρων τοὺς οἴακας ἀπεικονίζει ἐν ἑαυτῷ τὸ σύνολον τῶν πολιτῶν πρὸς τε τοὺς ἐκτὸς καὶ τοὺς ἑνδόν, καὶ ὑπάρχει διὰ τοῦτο χορηγὸς πάσης τιμῆς καὶ παντὸς ἀξιώματος, ὁ φθόνος τῶν ὄσσοι ἠκλήρησαν τῶν τοιούτων τιμῶν, ἢ διὰ μισοκαλίαν ἐκφαυλίζουσι τὰ τίμια, ἐνόμισεν, ὅτι διὰ τοῦτο ἀποκαθίστησιν ὁ μονάρχης ἐπιφθόνους καὶ ζηλωτοὺς τοὺς πλησιάζοντας αὐτῷ, ἢν' ἐνσπεύρῃ τοῖς ἀνθρώποις τὴν ἐπιθυμίαν

(*) Πόσης δεισιδαιμονίας εἰσὶν ἐπιδεκτικοὶ οἱ ἀνθρώποι, δύναται τις νὰ ἰδῇ ἐξ ὧν λέγει ὁ Malte-Brun πρὸς τοὺς ἄλλους περὶ τοῦ κατὰ τινὰ τῆς φύσεως ἀπόρρητον πράξιν μετεμψυχομένου Δαλαϊλάμα θεοῦ ἐν Τιβετίῳ. Il est hors de doute que le contenu de sa chaise percée est dévotement recueilli; les parties solides sont distribuées comme des amulettes qu'on porte au cou le liquide est pris intérieurement, comme une médecine infallible. Précis de la Géographie Univers. Vol. 3. p. 582.

τοῦ νὰ ἀμιλλῶνται ποῖος πρῶτος νὰ ἀπολαύσῃ τὴν εὐνοίαν αὐτοῦ, ὡς πλουτοδότειρα, ὥστε νὰ φροντίζῃ ἕκαστος, ὅπως τιμηθῶσι καὶ ἐγκριθῶσι παρ' ἐκείνου αἱ πράξεις αὐτοῦ, καὶ οὕτω νὰ καταστῇ ἡ τιμὴ τὸ κοινὸν ἐλαττήριον πάντων· καίτοι δὲ μὴ δυνάμενος νὰ συμφωνήσω τούτοις, ὡς ἐνδοιάζων, ἐπειδὴ βλέπω, ὅτι καὶ ἐν μοναρχικοῖς πολιτεύμασι τιμᾶται πολλάκις ἡ ἀρετὴ, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Μοντεσκιὸς δὲν ἀποφάσκει, προσκρούω οὐχ ἥττον καὶ εἰς τινὰ γνώμην τοῦ Ἰταλοῦ φιλαντζιέρι, περιαμύττουσάν μου τὴν διάνοιαν· φησὶ γὰρ il fanatismo è superiore all'eroe, — τὴν ὅποιαν παραδίδωμι εἰς ἐξέτασιν τοῖς ἔχουσι μείζω πείραν ἐμοῦ τῶν τοιούτων πραγμάτων· ἐπειδὴ μοι φαίνεται, ὅτι τὰ πράγματα πρέπει νὰ καταντήσωσιν εἰς μεγάλην διαστροφήν, ἂν μέλλῃ νὰ ὑπερτερῇ τοῦ ἥρωος ὁ εὐνοούμενος, καὶ ὁ ἐνάρετος νὰ ὑποκρύπτῃ ἐσπουδασμένως τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἄνθρωποι ἐνταυθοῦ μὲν μόνον τὰ κακὰ βλέπουσιν, ὡς ἐξόφθαλμα· ἄλλοι δὲ τὰ καλὰ μόνον ἐξετάζουσιν, ὑπερήφισαν γεραίροντες τὰς δημοκρατίας· καθ' ὃ ἐν αὐταῖς ὁ μὲν σήμερον ἄρχων φαίνεται τῇ ἐπαύριον ἰδιώτης ὑπεύθυνος διὰ τὰ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς πεπραγμένα· τὰ δὲ πνεύματα ἔχουσιν ἐλευθέραν τὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἀπαρεμπόδιστον. Πλὴν αἱ διηγεσιεῖς στάσεις τῶν παλαιῶν, τοὺς ὁποίους ἐμέμφετο καὶ ὁ Πλάτων, καθ' ὃ σκιομαχοῦντας περὶ τοῦ ἄρχειν, ὡς μεγάλου τινὸς ἀγαθοῦ, μεταπέθει ἡμᾶς νὰ φρονῶμεν τὸ ἀναντίον. Ἐπειτα ὁ δεσποτισμὸς τῶν δῆμων κατήντησε πολλάκις καὶ τοῦ τῶν τυράννων ἀφορητότερος, ἐξυβρίσας μᾶλλον εἰς τοὺς ἀγαθοὺς, ὡς παρατηρεῖ ὀρθῶς καὶ ὁ Πλούταρχος. Ὅθεν, ὡς φαίνεται, ἀπεταμιεύεται τοῖς νεωτέροις χρόνοις ἡ τελεία λύσις τοῦ προβλήματος, ποῖα εἶναι ἡ ὀρθότερα καὶ ἱκανὴ νὰ διαμείνῃ ἐπὶ μὴκιστον πολιτεία, ἐπαγαγοῦσι τὰς συγ-

κράτους, τὰς ὁποίας ἴσως καὶ ὁ Πλάτων εἶχε ὑπ' ὄψιν, ὅταν ἀπεφήνατο, ὅτι ἡ μοναρχία δύναται μόνη τὸν ἐντελῆ καὶ ὀρθιον ἐκείνον ὡς ἀληθῶς τῆς ἀρετῆς τόνον ἀνασχέσθαι, καὶ μῆτε πρὸς ἀνάγκην, μῆτε πρὸς χάριν ἀρμόσαι τοῦ συμφέροντος· διὰ καὶ ἐν αὐταῖς, τὰ ὅποιον δὲν κρίνω περιττὸν, ὥστε νὰ ἀποσιωπήσω, ἡ ἀνατροφή τῶν ἡγεμονικῶν βλαστῶν ἀποτελεῖ μίαν τῶν κυριωτέρων φροσίδων. Ἀλλ' ἐατέον ἤδη ταῦτα, καὶ ἔλθωμεν τέλος καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν, ἐν ἧ ἴδωμεν καὶ τὴν ὠφέλειαν αὐτῆς.

λ. Ἡ πολιτικὴ ἱστορία ἐστὶ συστηματικὴ καὶ συνεχῆς διήγησις τῶν διαφορῶν καὶ μεταβολῶν, τῆς αὐξήσεως καὶ ἀνατροπῆς τῶν πολιτευμάτων· ἐξετάζει τὰ αἷτια, εἴτε ἐσωτερικὰ, εἴτε ἐξωτερικὰ τῆς εὐπραγίας καὶ εὐδαιμονίας αὐτῶν, καὶ δεικνύει ἥσα ἐπήγαγον τὴν ἀνατροπὴν τοῦ πολιτικοῦ οἰκοδομήματος. Ποῖον οὖν μάθημα τούτου ὠφελιμώτερον; Πόθεν δύναται νὰ συλλέξῃ ὁ πολιτικὸς πείραν περισσοτέραν, εἰμὴ ἐκ τῶν ἔργων τῶν προγεγενημένων, γενόμενος οὕτω δεύτερος Ὀμηρικὸς ἀθλητῆς, ὅς

Πολλῶν ἀνδρῶν ἴδεν ἄστεα καὶ νόον ἔγνω. (*)
 Ποῖον δὲ καὶ ἐμφαντικώτερον, καὶ συγχρόνως κατήφειαν μελαγχολικὴν ἐμποιῶν; διότι μιᾷ μόνον προσβολῇ νοός, ὅταν ἀναπολῇ τις τὰ παρελθόντα, περιέρχεται τοσαύτην ἀπειρίαν ἐνιαυτῶν, καὶ βλέπει, ὅτι τὸ καλὸν, ἂν καὶ ὑπῆρξέ που, οὐχὶ ὅμως καὶ ἄκρατον, ἀλλὰ καὶ μετὰ

(*) Ὄρθως ἄρα ἀποφάνεται ὁ Πολύβιος λέγων, ἀληθινωτάτην μὲν εἶναι παιδείαν καὶ γυμνασίην πρὸς τὰς πολιτικὰς πράξεις τὴν ἐν τῆς ἱστορίας μάθησιν· ἐναργεστάτην δὲ καὶ μόνην διδάσκαλον τοῦ δύνασθαι τὰς τῆς τύχης μεταβολὰς γενναίως φέρειν, τὴν τῶν ἀλλοτρίων περιπετειῶν ὑπόμνησιν.

Ὅρα δὲ καὶ Δισδ. Σικελ. λέγοντα· τοῖς μὲν γὰρ νεωτέροις τὴν τῶν γεγραμμένων περιπέσει σύνεσιν, τοῖς δὲ πρεσβυτέροις πολλαπλασιάζει τὴν ὑπάρχουσαν ἐμπειρίαν· καὶ τοῖς μὲν ἰδιώταις ἀξίους ἡγεμονίας κατασκευάζει· τοῖς δὲ ἡγεμόνας τῶ τῆς δόξης ἀθανατισμῶ προτρέπεται τοῖς καλλίστοις τῶν ἔργων ἐπιχειρεῖν.

δυσκολίας εισηχθη, και η διαρκεια αὐτοῦ ἦν ὀλιγοχρό-
 νιος· βλέπει, λέγω, τοὺς Ἀσσυρίους και Βαβυλωνίους αὐ-
 ξομένους και ὑψουμένους, και εἰς ἓν ἀκαρές· — διότι
 ἀκαρές εἶναι τῷ ὄντι και ὀλόκληροι ἑκατονταετηρίδες πρὸς
 τὴν ἀπλετον ποσότητα τῶν παρελθόντων ἐνικυτῶν —
 πίπτοντας πάλιν εἰς τὴν κόνιν, ὅθεν ἠγέρθησαν. Βλέ-
 πει τοὺς Πέρσας, φυλὴν τινα νομάδων, ἀνατρέποντας τὴν
 δυναστείαν τῶν Λιγυπτίων, ἀφ' οὗ ἐγένοντο ἐγκρατῆς
 σχεδὸν τῆς Ἀσίας ἀπύσης, τὸν μὲν Ἑλλησπόντον πε-
 ζεύοντας, τὸν δὲ Ἄθω κατορύττοντας πρὸς ὑπαδούλωσιν
 τῆς Ἑλλάδος. — Ἡ Ἑλλὰς παρίσταται αὐτῷ, ὡς ὁ θρόνος
 τῶν Θεῶν, ἡ πηγὴ τῶν ἐπιστημῶν και τεχνῶν, ἡ φωλεὰ
 τῆς ἐλευθερίας, ἡ μήτηρ πάσης ὑψηλῆς ἀρετῆς, ὁ κτί-
 στης και δημιουργὸς τῶν ἀθανάτων τῆς δόξης μνημείων.
 Βλέπει ἐπομένως δραχμίδα ἀνδρῶν, ἵνα ὀνομάσω αὐτοὺς
 οὕτω, τὸν Ἀλέξανδρον ἐννοῶ και τοὺς περὶ αὐτὸν, νὰ κα-
 ταλύῃ ὅλην τῶν Περσῶν τὴν βασιλείαν εἰς τρεῖς μόνον
 νίκας. Βλέπει τέλος αὐτὴν ταύτην τὴν δόξαν και τὸ
 ὑπουράνιον κλέος τῶν Ἑλλήνων, τὴν εὐτυχίαν, λέγω,
 αὐτῶν, ὅτι γίνεται ἀρχὴ τῆς μετὰ ταῦτα πτώσεως. —
 και ἐτέρωθεν πάλιν κωμῶπολιν τινα, ἰσθμισμα ἀνδρῶν,
 κομιδῆ τῷ ὄντι κοσμιωτάτων!) ὑψουμένην και γινόμε-
 νην κυρίαν τῆς Ἰταλίας, καταλύουσαν τὴν Καρχηδόνα,
 ἀφ' οὗ ὑπέμεινε πρῶτον τοσαύτας ἤττας και δυστυχίας
 ὑπὸ τοῦ Ἀννίβα, ὥστε παρ' ὀλίγον ἦλθε νὰ ἀνατραπῆ, —
 ἐξαπατῶσαν τὴν Ἑλλάδα, μεταβαίνουσαν εἰς τὴν Ἀσίαν,
 και τέλος καταφέρουσαν ὑπὸ τοὺς ἀετοὺς αὐτῆς πᾶσαν
 τὴν τότε πεφωτισμένην γῆν. Ποῦ εἶναι σήμερον ἡ το-
 σαύτη λαμπρότης, ποῦ ἡ μεγαλειότης, ποῦ ἡ δύναμις;
 πάντα φροῦδα και ἀφανῆ, ὥστε μόλις σώζονται λείψανά
 τινα και ἐρείπια, μνημεῖα τοῦ ποτὲ μεγέθους, και μάρ-
 τυρες τῆς πάλαι δόξης. Πόθεν ἄρα, και πῶς ἡ τοιαύτη

και τῆλικαύτη μεταβολή; ἄρα γε κατὰ φυσικοὺς νόμους
 φυσικῆς ἀνάγκης ἐγένοντο τὰ τοιαῦτα, ἢ ὑπάρχει ἄλλα
 τινα αἰτία ἰδιαιτέρα τούτου, και νέμεσις τις θεία, ἣτις
 φθονεῖ τὴν ἀκραν εὐτυχίαν τῶν ἀνθρώπων, ὡς και ὁ
 Σόλων ἀπελογηθῆ πρὸς τὸν Κροῖσον; ἄρα γε δύνανται τὰ
 νεώτερα, τὰ ὅποια μόλις εἰσὶν ὀπισθεν ἡμῶν, νὰ πα-
 ραστήσωσιν ἡμῖν τὴν πρόσθον και ἀνατροπὴν τῶν Πολι-
 τευμάτων; Ποῦ εἶναι σήμερον ἐκείνη ἡ λαμπρότης τῶν
 Γαλλῶν, ἣτις ἐξέτεινεν ἀπὸ τῆς ἀκτῆς τοῦ Ταῖο ἕως εἰς
 τὴν Μόσχαν τὰς χρυσᾶς αὐτῆς πτέρυγας; — Ἀλλ' ὦ σεῖς
 πνεύματα τῶν ἀθανάτων ἐκείνων ἀνδρῶν, σεῖς, λέγω,
 Σόλωνες, Θεμιστοκλεῖς, Περικλεῖς, Λυκούργοι, Ἀγισήλαιοι,
 Ἐπαμεινῶνδαι, Πλάτωνες, Ἀριστοτέλεις — Ἀλέξανδροι, Ἀ-
 ρατοὶ — Σκηπιωνες, Πομπήιοι, Καίσαρες, Κικέρωνες.
 — Φριδερίχοι, Βασιγγτῶναι, Μιραμπῶδαι, Πίτται, Φό-
 ξοι, Ναπολέοντες, Καννίγκα (*), και πᾶσα ἡ χορεία τῶν
 παλαιῶν και νεωτέρων ἀνδρῶν, ὅσοι ἀνεγείρατε τρόπαια
 αἰμίμητα — σεῖς, λέγω, Ἄνδρες μεγάλοι, σεῖς γίγαντες,
 πρὸς τοὺς ὁποίους ἡμεῖς φαινόμεθα νάνοι: σεῖς, μεγάλοι
 ἀρεταί, τὰς ὁποίας ἡμεῖς μόλις δυνάμεθα νὰ συλλάβω-
 μεν και νὰ κατανοήσωμεν, σεῖς, λέγω, τὸ καύχημα τῆς
 ἀνθρωπότητος, οἵτινες κατεστήσατε αὐτὴν εὐτυχῆ, και
 ἀνήλθετε εἰς τοσαύτης δόξης περιωπῆν, (**), διδάξατε,
 διδάξατε ἡμᾶς διὰ τῶν πράξεων ἡμῶν νὰ γένωμεν εὐ-
 τυχεῖς, και γὰ ἀποκαταστήσωμεν και τοὺς ὁμογενεῖς ἡμῶν
 τοιούτους!

λκ. Τοσαῦτα μὲν ἐγὼ, φιλόμουσοι ἀκροαταί, εἶχον
 νὰ εἰπῶ ὑμῖν πρὸς τὸ παρὸν, ἵν' ἐρεθίσω, ἂν δυνηθῶ

(*) Προστέθη τῶν εἰς τὴν ἐκδοσιν τοῦ λόγου.

(**) Ἄνδρῶν γὰρ ἐπιφανῶν πᾶσα γῆ τάφος, και οὗ σπηλιῶν μόνον ἐν
 τῇ εὐκλείᾳ σημαίνει ἐπιγραφή· ἄλλα και ἐν τῇ μὴ προσηκούσῃ ἐγ-
 γραφῆς μνήμη παρ' ἐκάστῳ τῆς γῆρας μάλλον, ἢ τοῦ ἐργῶ ἐνδι-
 ατάται. (Θουκυδ. Ευγγ. Β. λογ. ἐπιτάφ.)

ἐν ὑμῖν τὴν ἐπιθυμίαν τῆς σπουδῆς τῶν ἐπωφελεστάτων ἐπιστημῶν. Ἵμεῖς δὲ βλέπετε, ὅτι μήτε ἡ ἡλικία συγχωρεῖ πλέον νὰ καταναλίσκετε ματαίως τὸν καιρὸν, καὶ ὁ καιρὸς ἀπαιτεῖ ἀναγκαίως τὰς τοιαύτας γνώσεις. Βλέπετε δ' ἔτι ἑαυτοὺς καὶ εὐτυχεστέρους παρὰ πρότερον· διότι εἰς τὸ ἐξῆς δὲν ἔχετε χρεῖαν πολυχροσίου ἀποδότημας εἰς τὴν ἀλλοδαπήν, ἵνα συλλέξητε πόνοις ἀτρύτοις καὶ δαπάνῃ οὐ μικρᾷ τὰ φῶτα, ὅσα ἀνδρες σοφοὶ ἀνακαλύψαντες, κατέλιπον εἰς κληρονομίαν τῇ ἀνθρωπότητι ἤλθον γὰρ, λέγω, καὶ ὅσον οὕτω ἐφθόγγον καὶ ἄλλοι, οἵτινές εἰσιν ἔτοιμοι νὰ διδάξωσιν ἡμᾶς συστηματικῶς τὰς ἐπιστήμας, καὶ κατέθηκαν ἤδη αὐτὰς τρόπον τινὰ πρὸ ποδῶν ὑμῶν. Ἰκπεῖνατε μόνον τὴν χεῖρα καὶ ἄρατε αὐτάς· θήκατε αὐτάς εἰς τὸν κόλπον ὑμῶν, καὶ θέλετε ἔχειν αὐτὰς ὄδηγόν καὶ χειραγωγὸν ἀλάσθηστον εἰς τὰς πράξεις τοῦ βίου ὑμῶν.

Ἐσθλὸς δὲ καὶ κεῖνος, ὅς εὖ εἰπόντι πίθηται.

Ἐγγραφή Μαρτ. μηνί 1825, ἐν Βουκουρεστίοις.

Δ ι ὁ ρ ὀ σ τ ε ς.

Σελ. 13 στίχ. 6 — ἀναγίνωσκε, ἀπτ! ἐνοστάσειος γεννήσειος. —